

AGON TUPLA 19&20

2 ja 3/2008
7. VSK.
30.10.2008

AGON
POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS RY.
NORDLIGA FILOSOFISÄLLSKAPET RF.
NORTHERN PHILOSOPHERS

MUSIIKIN FILOSOFIA
YMPÄRISTÖN FILOSOFIA

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI

AGON 19&20 toimituskunta:
Niilo Nikkonen
Sam Krause
Rainer Salosensaari
Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita
Kirjankannet kustantajilta

AGON numero 19&20
7. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
AGON Pohjoinen filosofi-
yhdistys ry.

Paino:
Lapin yliopistopaino
ROVANIEMI

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Sam Krause
skrause@ulapland.fi
Sihteeri:
Rainer Salosensaari
rainer.salosensaari@ulapland.fi
Rahastonhoitaja/jäsenrekisteri:
Niilo Nikkonen
niilo.nikkonen@nic.fi

AGON on saanut alkunsa
vuonna 2001 Lapin yliopistossa
filosofiaa opiskelleiden viisauden
rakastajien yhteenliittymänä.
AGONin tarkoitus on edistää
filosofian harrastusta pohjoisessa
ja saada filosofia tutkintoaineeksi
Lapin yliopistossa.

JÄSENMAKSUT 2008
Jäsenmaksu 15,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut
vähävaraiset 10,- euroa
Kannatusjäsenyys 15,- euroa
Postitusmaksu 5,- euroa
Vuosikerta yhteisöille 30,- euroa

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Pohjolan Osuuspankki (POP)
564050-23533
Ulkomailta maksettaessa:
F10756405020003533

Jäsenhakemuksen voi jättää pu-
heenjohtajalle sähköpostilla.
agon@ulapland.fi

Osoitteenmuutokset jäsenrekiste-
rin pitäjälle.

<http://www.ulapland.fi/home/agon>
<http://www.filosofiaperennis.org>
<http://www.filosofianopiskelijat.org>

VARAPUHEENJOHTAJALTA

Ilimoja piisaa!

"Aurinko armahti" on vanha lappilainen sanonta kevään tullen. Ja pakanallisella ilolla me palvomme aurinkoa, kaikki. Auringon tulta, energiaa on mielessä ja lihaksissa, kiimaa. Lämmön ilahduttamana tervehdin aikojen taa vanhaa Herakleitosta joka väitti että tuli on kaiken olevan peruselementti. "Tätä kaikille yhteistä maailmaa ei ole luonut mikään jumala eikä kukaan ihminen, vaan se on ollut, on nyt, ja tulee aina olemaan iäti elävä tuli, määränsä mukaan leimahtava ja määränsä mukaan sammuva". Mitä tähän nykypäivän ihminen kukaan pystyy lisäämään! Energia on kaavailujemme mukaan peruselementti josta aine koostuu, "tulta". Onko materian lisäksi jotain muuta, on edelleen selvittämättä, ja ilmeisesti tulee olemaan.

Herakleitoksen kirjoitusten palasia "fragmentteja" on löydetty – etupäässä hänen vastustajiensa kirjoituksista – toista sataa kappaletta. Hermeneutikkojen sormiharjoituksia on tulkita hänen ajatuksiaan nykypäivän terminologialla. Miten syvälinen, oivaltava ajattelija näinkin vähäisillä tekstinäytöillä!

Tällä hetkellä (8.5.08) radiouutisten mukaan maailmassa on käynnissä 30 sotaa. Mitä Herakleitos, lisänimeltään "hämärä", sanoo sodista? "Sota on kaiken isä ja kaiken hallitsija. Toiset se on tehnyt jumaliksi, toiset ihmisiksi, toiset orjiksi ja toiset vapaiksi." Tai tämä: "Meidän tulee tietää, että sota on yhteinen kaikille ja taistelu on oikeutta ja että kaikki oliot syntyvät ja katoavat taistelussa." Olisiko tämä tulkittava ajatukseksi sotien oikeutuksesta maailmaan kuuluvana välttämättömyytenä? Ainakaan ajatusta ole-massaolon taistelusta luonnossa on vaikea kiistää.

Oli miten oli, hellittäkää hetkeksi omissa kiireissänne! Lepuuttakaa sieluanne Herakleitoksen parissa. Totuuden puhujana hän oli aikalaistensa parissa "hämärä", ja niin ovat nykyäänkin monet filosofit, joskaan eivät välttämättä samasta syystä. Kuka tänään uskaltaa ajatella asiat halki, saati sitten puhua ne julki!

Juhani Niskanen

Miten lähestyä musiikkia maallikkona? Ehkä paras tapa on ottaa se sellaisenaan ilman ennako-odotuksia, pyrkiä välittömään kokemukseen silmät suljettuina ja ajatukset tyhjennettynä. Arvo Pärtin Alina, Spiegel im Spiegel on oikeastaan meditatiivinen kokemus, sillä mielessään voi nähdä japanilaisen, ehkä zeniläisen, puutarhan juuri rankan sateen viimeisten ryöppyjen mentyä. Sävelkuvaus on hyvin minimalistista ja siten se onnistuu kaiketi tuomaan tuon 'japanilaisen' yksinkertaisen kauniin mielikuvan. Voi 'nähdä' pisaroiden tipahtelevan vedenkalvoon ja kuulla niiden heläyksen puutarhan kiveyksiltä. Aivan toisenlaista kauneutta edustaa jokin Johan Sebastian Bachin urkuteos, joka vaihtelevine koukeroisine sävelkuvioineen kohottautuu yhä ylemmäs Deo Optimo Maximo. Bach täyttää mielen ensisijaisesti äänillä siinä, missä Pärt jättää hiljaisuuteen aavistuksen odotettavasta. En ymmärrä musiikin teoriasta mitään, mutta olen antanut valistaa itseäni esimerkiksi Bachin olevan mitä suurimmassa määrin matemaattista rakenteeltaan. Epäilemättä myös Pärt on matemaattista, lieneekö siinä sitten yhteys Platonin ajatukseen musiikista korkeimpana taiteen muotona? Platon perusti ajatuksensa musiikin kumpuamiseen suoraan ideoitten maailmasta, mutta onko sitten vaikkapa Magnus Lindbergin Arktinen muutto tai Nikolai Rimski-Korsakoffin Kimalaisen lento tuomittava alempiarvoiseksi musiikiksi niiden todellisuutta jäljittelevän luonteen vuoksi?

Miten on sitten suhtauduttava niin sanottuun kevyempään musiikkiin, kuten vaikkapa suomalaisen Apocalyptican sellorokkiin? Monet musiikkiteokset ovat parhaimmillaan audiovisuaalisina kokonaisteoksina, joissa ylletään digitaalisen tallennetekniikan avulla transsendentiin. Apocalyptica on selvimmin filosofian jäljillä teoksessa Path, jossa sellistit ovat soittamineen kasvot luolan seinää päin; varjot heijastuvat seinälle. Mustavalkoinen video kuvaa Platonin luolavertausta sellistien soittaessa kilpaa varjojen kanssa, - siis ei omien varjojensa. Mitä kaikkea tuo video haluaa sanoa? Sisältyykö siihen vanha viisaus: "Sävelet soivat sielussain, vaan en saa konehesta irki." Todellisuuden ja ideoitten maailman tavoittelua voi ihailia youtubessa <http://www.youtube.com/watch?v=OGnAzkh9kn0>

Filosofiaa voi tuoda musiikissa esille myös puhtaasti sanoituksessa, eikä itse sävellyksen tarvitse olla kummoinkaan renkutus. Monet Jaakko Tepon, Irwinin, Juha 'Watt' Vainion ja monen muun kappaleet sisältävät yhteiskuntakritiikkiä ja moraalifilosofisia pohdintoja. Jotkut sanoittajat ovat epäilemättä itsekkin perehtyneet erinäisiin filosofisiin perusteoksiin ja pyrkivät vallan tietoisesti tuomaan esille jotain omaksumansa asiaa. Monet muusikot ovat eksyneet myös politiikan poluille joko peräti parlamenttiin tai ulkoparlamentaalisena vaikuttamiseen. Kuitenkin filosofisesti syvällisin kevyen iskelmämusiikin edustaja on mielestäni Jope Ruonansuun Aatteleppa ite <http://www.youtube.com/watch?v=AmRJwed1G2c> Se on kokonaisuudessaan sokraattinen kehoitus käyttämään omaa ajattelukykyään ja tunnistamaan erilaiset manipulointirytykset. Ruonansuu edustaa mielestäni huomattavaa vastuuntuntoa ja viisautta käyttäen tehokasta mediaa saadakseen aikaan positiivista kriittistä ajattelua. (Ruonansuu edustaa kemiläisenä myös pohjoista filosofiaa.)

KERÄÄ SUORITUSMERKINTÖJÄ

AGONiin kirjoittaminen voi hyödyttää myös opintojasi. Voit muokata erilaisia seminaaritekstejasi artikkelimuotoon. Voit kirjoittaa kirja-arvosteluja/-esittelyjä ym. filosofiaan liittyvää. Voit saada suoritusmerkintöjä opintokirjaasi (sovittava erikseen opettajan kanssa).

Keskustelutilaisuudetkin hyödyttävät opintojasi. Alustuspuheenvuoro voi oikeuttaa suoritusmerkintään oppiaineesta riippuen. Esseen kirjoittaminen alustusaiheesta voi oikeuttaa suoritusmerkintään. (sovittava erikseen opettajan kanssa).

AJANKOHTAISTA AGON palkitsee

Lukuvuoden 2008 - 2009 parhaan filosofian proseminaariryön

Kirjoitus julkaistaan syksyn numerossa.
AGONin kirjoitukset merkitään myös kotimaiseen
ARTO artikkelitietokantaan.

MUSIIKKI JA POHJOISUUS: KAKSI LÄHTÖKOHTAA ASUBJEKTIIVISUUDEN FILOSOFIAAN

Juha Torvinen

Pohjoisuuden oksymoron

Länsimaisen kirjallisuuden, taiteen ja filosofian perinteissä pohjoisuuden erityisluonne on koettu karkeasti ottaen kahdella täysin vastakkaisella tavalla. Pohjoisuus on nähty toisaalta *äärimmäisen* pahuuden, kuoleman ja pimeyden paikkana, toisaalta *äärimmäisen* hyvyyden, onnellisuuden ja täydellisyys tyssijana (Davidson 2002: 21).

Esimerkkejä molemmista ääripäistä on monia. Saksalaisen historioitsijan Adam Bremeniläisen noin vuonna 1075 kirjoittamat kuvaukset sijoittivat pakanalliseen Ruotsiin lumen ja vuorien ohella muun muassa kykloopeja ja kynokefaaleja (ihmisiä, joilla on koiran pää) (Virkkula 2000: 20). Charles Baudelaire puolestaan kutsuu yhdessä runossaan pohjoista (tarkemmin ottaen Torniota) maaksi, joka on kuoleman irvikuva (Mäkelä 2007: 101–102). Margaret Atwoodin kaltaiset ajattelijat taas ovat osoittaneet, kuinka kanadalaisessa kirjallisuudessa ja elokuvissa pohjoiseen suuntautuvat matkat päättyvät useimmiten eristäytymiseen, hulluuteen, väkivaltaiseen kuolemaan tai muuten vain joihinkin lumimiesten tai aavemetsästäjien kaltaisiin “outoihin juttuihin” (Grace 2002: 3–4, 33).

Toisaalta jo antiikin Kreikassa Plinius kirjoitti hyperborealaisista, onnellisesta pohjoistuulen takana asuvasta kansasta (Mäkelä 2007: 101; Henrikson 1993: 753–754), mikä sai osaltaan myös Friedrich Nietzschen ylistämään pohjolan kansojen puhtautta ja aitoutta. 1900-luvun keskeisimpiä pohjoisen puolestapuhujia on taas kanadalainen pianisti Glenn Gould (1932–1982), joka jätti konserttilavat vain 32 vuoden iässä alkaen puhua sekä konkreettisella että metaforisella tasolla pohjoisuuden tarjoamasta yksinäisyyden ja eristäytymisen *positiivisesta* mahdollisuudesta. Pohjoisuus oli Gouldille esteettis-filosofinen ideaali, joka mahdollisti taiteen luomisen irrallaan instituutioista, kaanoneista, konventioista ja muista vakiintuneista toiminta- ja ajattelumalleista (Mantere 2006: 166).

Kuten Frank Möller ja Sami Pehkonen (2003: 2) ovat huomauttaneet, pohjoisuuden oksymoron-luonne samanaikaisena äärimmäisen pelottavuuden ja äärimmäisen onnen kehtona näkyy tänäkin päivänä esimerkiksi matkailualan hyödyntämien romanttis-mytologisten kuvausten ja laajojen sosiaalisten, taloudellisten ja ekologisten ongelmien välisenä ristiriitana. Käsitteet puhtaudesta, välittömyydestä ja aitoudesta sekä toisinaan tavattava “älä väitä tietäväsi paremmin” -tyyppinen jantekulttuuri (ks. Sandemose 1997) muodostaa toisen nykyaikana relevantin pohjoisen kaksijakoisuutta korostavan vastakohtaparin.

Molemmissa muodoissaan mystifioiva suhtautuminen pohjoiseen on johtunut pääasiallisesti siitä, että poh-

Juha Torvinen on filosofian tohtori, joka toimii musiikintutkijana Helsingin yliopistossa sekä Finnish Music Quarterly -lehden päätoimittajana.

joinen on ollut maantieteellisesti tuntematon ja ilmastollisesti inhimillisen kestokyvyn rajoilla. Pohjoisessa tapahtuu asioita, jotka ovat olleet länsimaiselle, tässä siis lähinnä Keski- ja Etelä-Eurooppaan juontuvalle maailmankuvalle vieraita (vrt. Mantere 2006: 171). Muulle asutulle maailmalle tutut käsitykset sääoloista, vuodenaajoista, luonnosta ja vuorokausirytmistä menettävät pohjoisessa merkityksensä. Lisäksi pohjoisessa selviäminen vaatii – yhä edelleenkin – aivan erityisiä ominaisuuksia eikä tämä selviäminen ole mahdollista ilman mittavia apuvälineitä.¹

Filosofinen näkökulma pohjoisuuteen

Filosofisesti ajatellen pohjoisuuden kokeminen äärimmäisyyksien paikkana (joko negatiivisessa tai positiivisessa mielessä) juontuu siitä, että pohjoisuus on aina vastustanut länsimaisen ajattelun perustana olevia *dualismeja*. Näihin kuuluu jaottelut mieleen ja ruumiiseen, subjektiin ja objektiin, totuuteen ja epätotuuteen, feminiiniseen ja maskuliiniseen. Ei olekaan ihme, että yleisempi suhtautuminen pohjoiseen on historiallisesti katsoen ollut edellä mainituista pohjoisuuden äärimmäisyyksistä se negatiivinen puoli. Pohjoinen on koettu uhkana, koska se asettaa kyseenalaiseksi etelämpänä syntyneen ajattelun ja käytäntöjen universaaliusvaatimuksen, joka on puolestaan heijastunut rasisisina ja kolonisoivina asennoitumisina pohjoista kohtaan. Musiikin suuntaan kurottava esimerkki tästä on italialaisen tutkimusmatkailija, kirjailija ja muusikko Giuseppe Acerbin (1773–1846) eurosentrisen kauhistuneet kuvaukset lappilaisten joiuista.

Etelän näkökulma pohjoiseen on ilmentänyt myös omaa patriarkaalisuuttaan; sekä kanadalaisissa että suomalaisissa kuvauksissa pohjoinen nähdään usein nimen omaan feminiinisenä. Pohjoinen on ollut kuin italialaisen oopperan arkkityyppinen *femme fatale* (vrt. Grace 2002: 34–35), kohtalokas nainen. Esimerkiksi Erik Blombergin vuonna 1952 ohjaamassa *Valkoinen peura* -elokuvassa miehiä Lapissa surmaa peuraksi muuttunut nainen.

Vielä astetta filosofisemmin tarkasteltuna pohjoisen väitetty kumouksellisuus on ymmärrettävissä siten, että se on vastaväite länsimaisen ajattelun rationaalisuudelle, *teknologialle*. Martin Heideggerin mukaan teknologia on ollut länsimaisen ajattelun perusta aina Sokrateesta ja Platonista lähtien eikä teknologia viittaa tässä mielessä vain koneisiin, laitteisiin ja niiden käyttöön vaan koko siihen ajattelutapaan, joka on luonnehtinut länsimaista kulttuuria viimeisen 2500 vuoden ajan. Alkuperäisessä merkityk-

sessään “teknologia” tarkoittaa, karkeasti ottaen, tietämistä ja taitamista (*technē*) järjestelmänä, säännönmukaisena systeeminä tai oppina (*logos*). Teknologisessa ajattelussa kaiken tietämisen hyveiksi nousee järjestäminen, rationaalisuus ja representointi, jotka puolestaan vaativat itsellensä perustan, subjektin. Näin ollen: länsimainen subjekti ei ole länsimaisen teknologian alkuperä vaan länsimainen teknologia on länsimaisen subjektin alkuperä. Subjekti, teknologia ja representaatio kietoutuvat erottamattomasti yhteen. Samalla on myös erotettava toisistaan teknologia¹ (länsimaisen ajattelun perimmäinen luonne) ja tämän yhtenä ilmentymänä teknologia² (arkipäiväinen käsitys teknologiasta koneina, laitteina jne.).

Länsimainen teknologinen¹ subjekti dualismeihin perustuvine ajattelumalleineen on ollut historiallisesti ja kulttuurisesti ottaen pohjoisuudelle vieras. Mutta vähitellen teknologia¹ pyrkii valtaamaan pohjoisuuden ja hävittämään sen esimerkiksi massaturismin ja matkailubisneksen muodoissa. Luultavasti pelottavin tapa, jolla teknologia¹ (ja käytännön tasolla myös teknologia²) kolonisoii pohjoisuutta on kasvihuoneilmiö, joka työntää ilmastollista pohjoista koko ajan pohjoisemmaksi. Kasvihuoneilmiö kertoo siitä, että me emme kontrolloi teknologiaa¹ emmekä teknologiaa² vaan päin vastoin teknologia¹ hallitsee meitä. Jos pohjoinen mielletään, kuten tässä artikkelissa olen tehnyt, länsimaisen rationaalisuuden mahdollisena kyseenalaistajana, näyttäytyy kasvihuoneilmiö symbolina länsimaisen ihmisen tarpeelle torjua perustavat kysymykset. Se kertoo kyvyttömyydestä tunnistaa, kuinka teknologia hallitsee länsimaista subjektia.

Lähestulkoon määritelmällisenä länsimaisen subjektiviteetin ja teknologian rajana pohjoisuus on malliesimerkki *asubjektiiivisesta* kokemuksen muodosta. Muun muassa filosofeja Tere Vadén (1997 & 2004) ja Pauli Pylkkö (1998) seuraten voidaan sanoa, että kaikkein perustavimmat kokemuksen muodot eivät ole yksilöllisiä tai psykologisia vaan nousevat enemmänkin ympäristöstä, kulttuurista, historiasta ja perinteestä. Nämä ovat siis subjektittomia kokemuksia, joiden ominaisuus on siinä, että ne kykenevät kyseenalaistamaan (länsimaisen) subjekti-metafysiikan. Asubjektiiivisuus ei tarkoita “ennen” subjektiiutua tai sen “jälkeen” vaan se on kokonaan ulkopuolella subjekti-objekti-jaon. Tyypillisiä asubjektiiivisiä kokemuksia ovat länsimaisen kulttuurin usein väheksymät transsitilat, uskonnolliset kokemukset, voimakkaat luonnonelämykset, juhlahumu, eksistentiaalinen ahdistus ja myös musiikin hurma (ks. Jankélévich 2003).

Väitän, että myös pohjoisuus on asubjektiiivisen kokemuksen muoto, jonka juuret ovat maantieteellis-ilmastollis-kulttuurisessa pohjoisessa mutta jonka valtaan on mahdollista joutua myös muualla mikäli sille asettautuu avoimeksi.²

Musiikki ja pohjoisuus

Miten musiikki (rajaudun tässä taidemusiikkiin) voi olla yhteydessä pohjoisuuteen? Erilaisia tapoja on tietysti monia. Musiikki voi liittyä pohjoisuuteen esimerkiksi tekstin (laulujen sanat, ohjelmakommentit) tai muun musiikin soivan ulottuvuuden ulkopuolella olevan teki-

jän kautta (kuten vaikkapa Einar Englundin musiikki kuuluiseen *Valkoinen peura* -elokuvaan ja tähän musiikkiin perustuva Englundin 1. pianokonsertto). Kyseeseen tulee myös suorat musiikilliset viittaukset ja materiaalit, kuten joikujen käyttö Armas Launin *Aslak Hetta* -oopperassa. Erilaiset esitystavat ja instrumentoinnit voivat niin ikään liittää musiikin pohjoisuuteen ääriesimerkinään moottorikelkka R. Murray Shafferin teoksen *North/white* (1973) soittimistossa. Musiikki voi jäljitellä myös pohjoisen luonnon ääniä tai luoda tyylialluusioita “pohjoisesta” musiikista (Einojuhani Rautavaara *Cantus Arcticus*; Erik Bergman: *Laponia*, osa “Yoik”; Kalevi Aho: *Sinfonia no 12 “Luosto”*). Pohjoinen voi antaa jonkin yksittäisen (luonnon)ilmiönsä tai synnyttämänsä kokemuksen kautta myös abstraktimman tason aiheen tai inspiraation musiikille (Kaija Saariaho: *Lichtbogen*; Tauno Marttinen: *Linnunrata*).

Tämä lista on luonnollisesti vain suuntaa-antava, ja yksittäisissä tapauksissa mainitut kategoriat ovat usein päällekkäisiä eikä mainittujen esimerkkiteosten liittäminen kulloinkin kyseessä olevaan kategoriaan tee aina oikeutta näiden teosten moniulotteisuudelle. Lisäksi kaikissa näissä aspekteissa on kyse pohjoisuuden representoinnista, esittämisestä musiikin, tekstin tai ohjelman avulla.

Jos pohjoisuus määritellään edellä mainitulla tavalla asubjektiiiviseksi kokemukseksi, on kuitenkin pohdittava, kuinka musiikki kykenee *presentoimaan*, *läsnäoloistamaan* pohjoisuuden kokemuksen. Kuten mainittu, representointi edellyttää aina subjektin oman esittämisenä alustaksi, tilaksi ja “näyttämöksi”. Asubjektiiivinen kokemus ei siis voi kantaa mukanaan representaatioita, sillä se on vain läsnä olevaa kokemusta. Miten pohjoisuus voi tulla musiikin kautta kokemuksellisesti tällä tavalla läsnä olevaksi?

Ensinnäkin musiikki voi läsnäoloistaa pohjoisuuden ikään kuin kiertotietä, representaation *keinoin*: musiikki voi representoida asubjektiiivisuuden *ilmiötä itseään* esimerkiksi välttämällä dualistisia rakenteita ja (musiikillisia) subjekteja (esim. Erik Bergman: *Laponia*, osa “Midsummer night”) tai korostamalla rituaalisuuden tai mystiikan kaltaisia ei-teknologisia kokemuksen muotoja (esim. Erik Bergman: *Borealis*). Asubjektiiivisuuden representaatioita voidaan etsiä myös musiikkia ja pohjoista yhdistävästä poikkeuksellisen laajasta tilallisesta ja ajallisesta mittakaavasta: musiikki vaatii aikaa ja musiikin kuunteleminen kärsivällisyyttä ja kestävyyttä, kuten pohjoisen pitkien välimatkojen taivaltaaminen tai ylipäänsä näiden välimatkojen ymmärtäminen.

Väitän, että pohjoisuuden herättämän asubjektiiivisen kokemuksen representoinnin ohella musiikki voi läsnäoloistaa pohjoisuuden myös *suoraan* ilman representaatioita. Tässä mielessä musiikki on tietyllä tapaa samankaltainen kuin pohjoisuus itse: affektiiivisessä voimakkuudessaan³ musiikki kykenee nostattamaan länsimaisesta teknologisesta¹ maailmankuvasta poikkeavia asubjektiiivisiä kokemuksia. Martin Heideggerin eksistentiaalianalytiikkaa soveltaen voidaan ajatella, että musiikin affektiiivisuus ei ole yksilön kokemus vaan jotain, jonka *mukana* minä yksilönä tapahdun (*etwas mit mir geschieht*)

(Kauppinen 2004: 101; ks. myös Torvinen 2007). Rohkeisiin jopa väittää, että musiikki on kulttuurisesti katsoen keskeisin asubjektivistien kokemusten muotojen kantaja ja säilöjä. Puhtaana affektiivisena ja asubjektivistisena kokemuksena musiikki voi läsnäoloistaa erilaisia kulttuuri- ja historiallisia ja sosiaalisia maailmoja, jotka ovat materiaalisesti, ajallisesti tai symbolisesti meidän tavoittamattomissamme. Esimerkiksi barokki on, ei enempää eikä vähempää kuin todella läsnä barokkimusiikin esittämisen ja kuuntelemisen nostattamien kokemusten myötä. On kokonaan toinen asia, mitä merkityksiä ja representaatioita me siitä oman aikamme kontekstissa löydämme.

Musiikista pohjoiseen filosofiaan

Glenn Gouldille pohjoinen oli ennen kaikkea *mielentila*, joka tarkoitti kahleista vapautunutta olemisen tapaa. Gouldin mukaan useimmat pohjoiseen menevistä ihmisistä muuttuvatkin filosofeiksi, mihin on syynä yksilöllisyyden suurempi mahdollistuminen pohjoisessa. (Mantere 2006: 175.) Gouldin ajattelussa pohjoisuus ja musiikki kulkevat siis käsi kädessä yksilöllisyyden ja kahleista vapaan ajattelun mahdollistajina. Tällainen musiikin ja pohjoisuuden rinnastuminen ei ole ainutkertaista, sillä länsimainen ajatteluperinne on muutoinkin luonnehtinut musiikkia ja filosofiaa osin hyvin samankaltaisin määrein. Molempia on muun muassa pidetty vaarallisina, molempien on nähty muodostavan uhkan länsimaiselle rationa- liteetille, kulttuurille, ideologioille, uskonnoille ja valta- hierarkioille. Sekä musiikin että pohjoisuuden on nähty laajuudessaan, voimassaan ja tuhoavuudessaan kykenevän synnyttämään myös kokemuksen, joka on yhtä aikaa kiehtova ja pelottava (vrt. pohjoisuuteen liitetyt vastak- kaiset näkemykset yllä) ja jota voidaan kutsua *yleväksi* (ks. Mantere 2006: 171–172).

Siinä missä Gould suuntasi pohjoiseen korostuneem- man subjektivisuuden perässä, olen itse tässä kirjoituk- sessa ehdottanut, että tavoite voi olla myös täysin päin- vastainen: pohjoisuudesta (ja musiikista) voidaan etsiä subjektikeskeisyydestä irtautunutta ajattelua. Tässä on mielestäni yksi olennainen *pohjoisen* (ja musiikillisen) filo- sofian mahdollisuus (vrt. myös Sallamaa 1999). Teknolo- gisen¹ ajattelun vallatessa jatkuvasti enemmän ja enem- män alaa sekä työssämme että arjessamme tuntuu entis- tä välttämättömämmältä pitää kiinni niistä harvoista ilmi- öistä, jotka voivat osoittaa läpitehostetussa yhteiskunnas- samme teitä teknologisen ajattelun vaihtoehtoihin. Pohjois-uus ja musiikki ovat tällaisia ilmiöitä. Lopuksi voi lainata Heideggeria, joka perusteli seuraavalla tavalla vuoden 1933 vetäytymistään omaan ”pohjoiseensa”, Schwartz- waldin metsiin:

Kun raju lumimyrsky raivoaa iskuineen syvänä talvi- yönä majan ympärillä, ja kaikki verhoutuu ja peittyy, *sil- loin* on filosofian *ylevä* aika. Filosofisen kysymisen täytyy *silloin* tulla yksinkertaiseksi ja oleelliseksi. Jokaisen ajatuk- sen läpityöskentely ei silloin voi olla muunlaista kuin ankaraa ja tarkkaa. Kielellisen uurtamisen vaiva on kuin kohoavien kuusten vastarinta myrskyä päin.

Viitteet:

1 On kenties tähdennettävä, että pohjoisuus on hyvin relatiivinen käsite. Jokaisella valtiolla ja muulla maantie- teellisesti rajatulla alueella on oma ”pohjoisensa”, ja maa- pallon äärimmäinen etelä on monessa suhteessa saman- kaltainen kuin sen äärimmäinen pohjoinen. Tarkoitin täs- sä tekstissä pohjoisuudella lähinnä pohjoisen napapiirin pohjoispuolista aluetta omine maantieteellisine, kulttuu- risine, ilmastollisine ja luontoon liittyvine erityisyyksi- neen Euroopan ja Kanadan näkökulmista.

2 Pohjoisuuden ei-maantieteellisyydestä Glenn Goul- dilla ks. Mantere 2006: 175.

3 Otan musiikin poikkeuksellisen kiinteän yhteyden tunteisiin tässä kohtaa annettuna ja uskon vuosituhansia jatkuneen pohdinnan näiden kahden ilmiön yhteyksistä oikeuttavan tämän filosofisesti ”epäkriittisen” teon.

Kirjallisuutta

Davidson, Peter 2005. *The Idea of North*. London: Reaktion.

Grace, Sheril E. 2001. *Canada and the Idea of North*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Heidegger, Martin 1986 [1933]. Luomisvoimainen ympäristö: Miksi me jääme syrjäseudulle? Suom. Arto Haapala. *Synteesi* 5 (2–3), 112–113.

Heidegger, Martin 2000. *Kirje humanismista ja Maailmankuvan aika*. Suom. Markku Lehtinen. Helsinki: Tutkijaliitto.

Henrikson, Alf 1993. *Antiikin tarinoita 1*. Suom. Maija Westerlund. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY.

Jankélévitch, Vladimir 2003. *Music and the Ineffable*. Käänt. Carolyn Abbate. Princeton (NJ): Princeton University Press.

Kauppinen, Jari 2006. Olemisen ja ajan lacuna? Miika Luoto ja Jussi Backman (toim.) *Heidegger – ajattelun aiheita*. [Tampere]: 23°45, 98–107.

Mantere, Markus 2006. *Glenn Gould: viisi näkökulmaa pianistin musikkouteen ja kulttuuriseen reseptioon*. Helsinki: Suomen Etnomusikologinen Seura.

Mäkelä, Tomi 2007. *Sibelius, me ja muut*. Helsinki: Teos.

Möller, Frank & Sami Pehkonen 2003. *Encountering the North: Cultural Geography, International Relations and Northern Landscapes*. Aldershot Burlington (Vt.): Ashgate.

Pyllkö, Pauli 1998. *Aconceptual Mind: Heideggerian Themes in Holistic Naturalism*. Amsterdam & Philadelphia (PA): Benjamin.

Sallamaa, Kari 1999. Pohjoisen filosofian mahdollisuus. Marja Tuominen et al. (toim.) *Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit*, osa 2. Inari: Kustannus-Puntsi, 181–189.

Sandemose, Axel 1997 [1965]. *Pakolainen ylittää jälkensä*. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus.

Torvinen, Juha 2007. *Musiikki ahdistuksen taitona. Filosofinen tutkimus musiikin eksistentiaalis-ontologisesta merkityksestä*. Helsinki: Suomen Musiikkiteollinen Seura.

Vadén, Tere 1997. *Arktinen hekkuma: Kalervo Palsa ja suomalaisen ajattelun mahdollisuus*. Jyväskylä: Atena.

Vadén, Tere 2004. Mitä on paikallinen ajattelu? *niin&näin* 40 (1), 49–55.

Virkkula, Seija 2000. *Lappi kirjallisuudessa barokista romantiikkaan*. Acta Universitatis Ouluensis B 32. Oulu: Oulun yliopisto.

DEN 17 MAJ! Svolveer, Lofootit - pohjoista juhlintaa ja torvimusiikkia.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Hautojen lauluja, muistosanoja antiikin hautakivistä

Suomentaneet ja selityksin varustaneet:

Arto Kivimäki, Erkki Sironen, Pekka Tuomisto ja Sampo Vesterinen

Olympos sarja

TAMMI, ISBN: 978-951-31-3883-7, 287s.

Jälleen kiinnostava kirjanen, joka kuvaa antiikin ihmisten ajattelua. Mitä monimuotoisimmat muistokirjoitukset sisältävät ylistystä vainajille ja uhkauksia hautojen häpäisijöille. Muistovärssyt avaavat todella värikkään näyttämön menneiden aikojen elämään, ja kuolemaan. Monet meidänkin päiviemme muodollisuudet ovat nähtävissä jo noissa parin vuosituhannen takaisissa kirjoituksissa. Hieno kulttuurihistoriallinen teos jälleen kerran.

Cornelius Jakhelln

Jumalten tuho

ISBN: 978-951-31-3890-5

TAMMI, sivuja: 511, suomentaja: Talvio-Jaatinen Pirkko

Wagneria älä Stockhausen

Jakhelln on palkittu Bonnierin pohjoismaisessa aikalaisromaanikilpailussa norjan edustajana. Tarina on uudelleen kirjoitettua saagaa, joka pyrkii nauramaan nykyiselle maailmanmenolle. Teksti tavoittelee dialogeissa ja kertoja-Odinin puheessa olemaan nykypuhekieltä. Tuollainen kaupunkilaisnuorison puhekieli on yhtä vaikeaa kuin minkä tahansa murteiden kirjoittaminen sujuvaksi. Kirjoittaja on vielä käyttänyt murteita ilmeisen vapaamielisesti, sillä kääntäjäkin on joutunut varsin toivottoman urakan eteen luodessaan sekalaista, osin arkaaista, osin urbaania kieltä - ei mitenkään kadehdittava savotta.

Kirjallisesti Jumalten tuho asettuu Kurt Vonnegutin ja John Lennonin teosten seuraan.

AJATUKSIA MUSIIKISTA JA TAITEESTA

Esa Tikkala
musiikinopettaja

Toimiessani lukion musiikinopettajana olen pyrkinyt jonkin verran saamaan aikaan keskustelua siitä, mitä musiikki oikeastaan on. Mitä se on soivana ilmiönä? Mitä se on lauluina, teksti mukaan liitettyä? Miten musiikki ilmenee ajatusten tasolla? Näitä ja monia muita kysymyksiä pohtiessani olen joutunut vastaamaan lukiolaisten esittämiin joskus hyvinkin haasteellisiin näkemyksiin. Tässä esitän joitakin näkemyksiäni, joiden avulla olen lähestynyt useimpia ihmisiä kiinnostavaa musiikin aihepiiriä. Hienoiseksi surukseni olen huomannut sen, että nykylukiolaisten aiempaa huomattavasti puutteellisemmat historiatiedot vaikeuttavat kysymysten käsittelyä laajemmissa ajallisissa ja yhteiskunnallisissa yhteyksissä. Varsin vaatimaton oma sävellysharrastukseni on osaltaan pakottanut minut pohtimaan näitä asioita. Mielestäni tämä on alue, jonka laajempi filosofinen pohdinta olisi paikallaan. Syvällisempää pohdintaa vaatii sekin, että musiikki ilmiönä eri muodoissaan on esillä lähes kaikessa mitä ihmiset tekevät. Minulla ei ole näihin esitettävänä mitään laajempaa teoriaa tai ajatusrakennelmaa. Pyrin seuraavassa tiiviisti esittämään millaisten pohdintojen äärellä olen ollut niin ajatuksissani kuin keskusteluissa lukiolaisten kanssa.

1900-luvun säveltäjistä ehkä merkittävin, Dmitri Shostakovits, on todennut seuraavasti: "Tärkeintä musiikissa on idean ehdoton läsnäolo". Olen usein laajentanut tämän ajatuksen koskettamaan kaikkia taiteita. Ilman ideaa musiikista tulee tarkoituksetonta äänisotkua; ilman ideaa myös kuvataiteen tulokset ovat merkityksettömiä väriyhdistelmiä tai muotojen tarkoituksetonta sekamelskaa; runous ja proosa tyhjänpäivästä sanahelinää. Tämä näkökulma on relevantti myös musiikinopettajan työn kannalta silloin kun käsittelemme sitä, mitä musiikki on ja mitä se merkitsee osana inhimillistä ajattelua ja toimintaa. Tämä lähestymistapa ylittää musiikin eri genret. Yksiselitteistä kantaa siihen mikä on kunkin ihmisen maku ja mieltymykset ja niiden vaikutus siihen mitä 'musiikin idea' on en pysty läheskään tyhjentävästi vastaamaan. Ymmärrän sen kuitenkin jonkinlaisena ajasta ja kulttuurista sidonnaisena sisältönä joka tavalla tai toisella välittyy musiikin kuuntelijoille.

Laulettua musiikkia je esittävää kuvataidetta voisi ehkä (banalisoidusti?) verrata toisiinsa. Soitettua musiikkia ja abstraktia kuvallista ilmaisua voisi mahdollisesti lähestyä samalla tavalla. Soitettua musiikkia on usein kuvattu niiden olevan 'soivia muotoja'. Ei-esittävässä taiteessa erilaisilla muodoilla on suuri, ellei aivan keskeinen merkitys. Muodot, olkoonpa ne äänimaailman piirissä tai visuaalisia, ovat kuitenkin aina tarkastelun kohteena jossain konkreettisesti yhteydessä ympäröivään maailmaan,

yhteiskuntaan ja siinä toimiviin yksilöihin. Näin "puhtaiksi muodoiksi" ajatellut hahmot saavat sisällöllisiä merkityksiä niin yksilö- kuin yhteisötasollakin. Nämä merkitykset ovat ilmeisesti kulttuurisidonnaisia ja historiassa -ajan jatkumossa- vaihtelevia ja muuntuvia. Aikoinaan jotkut nykymusiikin käyttämät ääniyhdistelmät olisi auttamatta mielletty 'vääriksi' tai meteliksi. Lienee todennäköistä, että vaikkapa 1700-luvulla nykykuvataiteen monia tuotoksia ei olisi luettu taiteenalansa piiriin kuuluviksi.

Musiikin on usein todettu olevan "yleismaailmallinen kieli". Tätä hyvin laajalti esitettyä näkemystä on varsin helppo tarkastella kriittisesti. Ainoa yleismaailmallinen piirre musiikissa on se, että se on äänimaailmassa tapahtuva ilmiö. Mitä mahdollisia ylikulttuurisia muita asioita on olemassa? Niiden löytäminen onkin huomattavasti ongelmallisempaa. Ajatus siitä, että musiikki välittää -ilman tekstiäkin- joitain merkityksiä yli kulttuurirajojen voinee pitää paikkansa korkeintaan hyvin rajatusti. Voitaisiinko musiikin yli kulttuurirajojen tapahtuva vaikutus pelkistää musiikin fysikaalisten ominaisuuksien seurauksiin ihmisen psyykessä ja fyysisessä olemassaolossa? Esimerkiksi siten että kiihkeä tempo lisää sydämen lyöntinopeutta ja hitaat sävelkulut puolestaan rauhoittavat. Olen melko vahvasti sillä kannalla, että puhe musiikista yleismaailmallisena "kielenä" taitaa olla länsimaisen kulttuurimme omaksi puolustukseksi luoma (tiedostamaton?) käsitys. Saattahan se pahimmillaan kuvata kulttuurista ja sen osana musiikillista kolonisaatiota.

Laulumusiikin täydellinen ymmärtäminen edellyttää laulutekstien sisällön ymmärtämistä. Sen mieltäminen lienee selvä asia. Soitetun musiikin merkityssisältöjen tajuaminen ilman kunkin musiikkikulttuurin -jopa musiikin lajin- yli ei ole mikään itsestäänselvyys. Sanoihin perustuvan laulumusiikin tekstin ymmärtäminen edellyttää kyseisen kielen ainakin jonkinlaista hallintaa. Soitetun musiikin merkityssisällöt -mitä ne sitten lienevätkään- ovatkin ongelmallisempia. Onko sellainen musiikki kieli? Ei ainakaan siinä mielessä että siinä olisi yksiselitteisiä käsitteitä. Kuitenkin ainakin länsimaisen musiikin sisällä (näin lienee arvattavasti muidenkin musiikkikulttuurien sisällä) 'ymmärrämme' tai onko parempi todeta koemme tietyt musiikilliset ilmaisut varsin yhdenmukaisesti.

Soitetun musiikin yhtäläinen kokeminen liittyy paljolti yhteiseen kokemusmaailmaan ja siten assosiaatioiden kautta ulkomusiikillisiin tekijöihin. Äskettäin Helsingin Sanomissa sivuttiin lyhyessä kirjoituksessa Porilaisten Marssin alkuperää. Albert Edelfeltin samannimisen maalauksen kautta monet historiaa

tuntevista yhdistävät sen Suomen sotaan 1808-1809. Edelfeltin maalaus puolestaan perustuu Vänrikki Ståhlin tarinoiden samannimiseen runoon, jonka Runeberg taiteilijan vapaudella nimesi. Meidän tuntemamme marssin muodon ja nimen tämä ranskalaisperäinen melodia oli saanut vuosia Suomen sodan jälkeen. Muitakin merkityksiä tämä sävellys (nykyisin Suomen armeijan kunniamarssi) on saanut sen käytöstä vaikkapa urheiluun liittyen. Assosiaatioiden merkitys musiikin ymmärtämisessä yhdenmukaisesti lienee siten suuri.

Edellä esittämäni hajanaiset huomiot niistä asioista joista on tullut keskustelua lukiolaisten kanssa kuvaavat omaa lähestymistapaani musiikkiin. Olen kokenut monia musiikin kuuntelutilanteita henkilökohtaisesti äärettömän voimakkaasti, niin konserteissa kuin äänitteiltä ja radiostakin. Vieläkin muistan kuinka kyöneleet valuivat silmistäni Berliinin Staatsoperissa kolme vuotta sitten eläytyessäni La Bohemen päähenkilöiden melodraamaan. Emil

Gilelsin levyllä esittämä Beethovenin Waldsteinsonaatti sai kylmät väreet kulkemaan selkääni pitkin. Olen käynyt Rovaniemen Rautiosaaressa vanhoillislestadiolaisten seuroissa veisaamassa ja kokenut kuinka rauhallisesti hengittävä koraali on rauhoittanut liikuttuneen väen. Harvoin enää saa kokea sitä voimaa mikä Internationaalin laulamisesta isolla joukolla syntyy. Monet oppilaitteni kanssa toteutetut onnistuneet musiikkiesitykset joissa olen ollut pianistina mukana ovat jääneet vahvoina elämyksinä mieleeni. Minua askarrutta yhä -enkä siihen ole vastausta löytänyt, miksi Hanns Eislerin kamarimusiikkiteos jossa kuvataan sadetta neljällätoista tavalla palautuu usein ajatuksiini? Näiden -ja lukuisten muiden- kokemusten ja eläytymisten takia haluaisin kriittisessä mielessä syventyä musiikin vaikutusmekanismeihin, siihen mitä musiikki välittää ja mitä se on ilmiönä. Vajaan käsityskykyni mukaan nämä ovat alueita joihin myös filosofian voisi kuvitella antavan ainakin jonkinlaisia vastauksia.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Leinonen Mikko

Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot.

Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa

Tampere University Press 2008, Acta Universitatis Tamperensis; 1313

ISBN 978-951-44-7308-1

Acta Electronica Universitatis Tamperensis; 721

ISBN 978-951-44-7309-8, <http://acta.uta.fi/teos.phtml?11074>

Ansiokas tutkimus suomalaisesta filosofiasta ja filosofin määrittelystä. Väitöksen perusteella näyttäisi filosofi olleen hyvin harvinainen arvo tai titteli, jota ei ole suotu kuin harvoille ja valituille.

Leinonen tarkastelee aluksi filosofian määrittelyä länsimaisessa traditiossa 1800-luvulta alkaen ja siirtyy sitten suomalaiseen filosofian ja filosofin määrittelyn monimuotoisuuteen.

Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotantoja tarkastelemalla Leinonen poimii esille kummaltakin persoonallisia filosofian käsityksiä, kummaltakin omana jaksonaan. Nämä osat väitöksestä ovat ansiokasta tutkimustyötä; peräti kaivattua suomalaisen filosofian kahden Suuren ajattelun analyysiä. Kailan ja Ahlmanin käsitysten rinnakkain asettelu on peräti virkistävää; mikä heidän ajattelussaan kohtaa ja mikä eroaa.

Lopussa Leinonen katsastaa suomalaisen filosofian identiteetin kehitystä ja pohtii mahdollisia uudelleen tulkintoja. Vallan loistava väitös suomalaisen filosofian harrastajalle. Ahlmanin ja Kailan henkilöihin ja ajatteluun syventyneelle pakollinen teos.

Juho Hotanen: Lihan laskos

Merleau-Pontyn luonnos uudesta ontologiasta

“Mihin asettaa ruumiin ja maailman raja, sillä maailma on lihaa?”

Episteme-sarjan viides julkaisu.

ISBN 978-952-5169-58-4. Nidottu, 161 s

Juho Hotasen Lihan laskos esittelee Merleau-Pontyn ontologisia käsityksiä avartavan monipuolisesti. Hän esittelee Merleau-Pontyn näkemykset suhteessa Husserliin valaisevasti. Myös kartesiolaisen filosofian kritiikki on antoisaa pohdittavaa erilaisesta lähestymiskulmasta tarkasteltuna.

Hotasen tutkimus on kaivattu työkalu jokaiselle Merleau-Pontyn omintakeiseen ajatteluun uppoutuneelle filosofian harrastajalle.

MUSIIKKI- JA KIRJAPÄIVÄKIRJASTANI

Kari Wester

Maanantai

Kuunnellessani joitakin levyjä jäin pohtimaan sitä, että useilla modernisteilla on teoksia, joiden nimessä esiintyy termi requiem. Eikö se tarkoita sielunmessua? Mutta eihän moderni rationaalinen ihminen usko sielun olemassaoloon eikä ole tarpeen säveltää sielunmessujakaan. Vai onko? Tulkitsen monia teoksia nykyajan ihmisen maailmankatsomuksellisen murroksen kautta. Mitä perinteestä pitää ja voi säilyttää? Voiko pelkästään ns. rationalistinen maailmankatsomus ihmistä tyydyttää?

Keskiviikko

Iltautisissa kerrottiin Philadelphian sinfoniaorkesterin soittavan Suomessa Einojuhani Rautavaaran kahdeksannen sinfonian (tilausteos). Toimittaja vertasi Rautavaaraa Sibeliukseen. Orkesteri on ennenkin vierailut Suomessa ja käynyt silloin tervehtimässä Sibeliusta Ainolassa. Orkesterissa on vielä kaksi soittajaa, jotka olivat jo tuolloin mukana. Kuuntelin aamulla Rautavaaran ensimmäisen sinfonian. Rautavaaran ensimmäinen sinfonia on mielestäni hallittu kokonaisuus, sen kuunteli ihan mielellään uudelleen. Sinfoninen rakenne on loppuun asti puntaroitu. Tässä teoksessa Rautavaara on panostanut loppuun, viimeisiin soituihin.

Joskus säpsähdän siihen, että olen valveilla, mutta en tunne ahdistusta enkä masennusta. Huomaan miettiväni jotakin sävellystä, joka jollain tavalla on alkanut elää sisälläni. Kysymys ei oikeastaan tai ainakaan pelkästään ole siitä, että jotkut melodiat soisivat päässäni. Kun on lukenut hyvän kirjan, se puhuttelee kauan itse lukukokemuksen jälkeen. Luetun kirjan maailma alkaa elää omaa elämäänsä ja mietin mielessäni kirjassa kuvattuja tapahtumia ja henkilöitä, heidän kohtaloaan. Yritän sijoittaa itseni teoksen maailmaan. Mikä olisikaan oma asemäni kyseisessä kuvitteellisessa maailmassa? Samaan tapaan jotkut kuullut sävellykset elävät omaa elämäänsä, sävelkulut, rytmi ja rakenne ovat muuan toinen maailma. Voisinko olla itse jollain tavalla osallinen siinä maailmassa?

Lauantai

Kuuntelin yhden suosikkilevyistäni, Vladimir Ashkenazy soittaa sekä Bartókin että Prokofievin 3. pianokonserton. Tämä levy kului rikki kun olin vuosia sitten nuori opiskelija ja aloin kuunnella klassista musiikkia. Levyä tekee mieli kuunnella aina välillä, kunhan vain ei kuuntele liian usein, se myös alkaa kyllästyttää aika helposti.

On aika helppo ymmärtää levyn viehätyks, molemmat konsertot ovat sävelletty yleisölle, jopa yleisöä kosiskelevasti. Konsertot ovat hyvin rytmikkäitä, siinä mielessä ne tempaavat mukaansa. Konsertot ovat mielestäni hyvin rakennettuja ja selkeitä kuunnella.

Molemmat teokset ovat mielestäni hyvin eksistentiaalisista musiikkia. Johtuneeko mielle siitä, että tuolloin opiskeluvuosina lueskelin eksistentiaalistista kirjallisuutta? Eksistentiaalismin lähtökohtana on toteamus siitä, että ihminen on "maailmaan heitetty", hän ei ole luonnollinen osa maailmaa

tai ei kuulu muuhun luontoon. Tällöin ei ole mieltä etsiä mitään tosiolemusta tai tosielämää, vaan elämän tarkoitus on kussakin hetkessä ja ihmisestä itsestään riippuu, miten hän omat eksistentiaaliset hetkensä tulkitsee ja minkälaisen kokonaisuuden hän niistä luo.

Olen aina tulkinut molempia konserttoa kertomuksina ihmisestä, joka on joutunut toteamaan oman haurautensa. Maailmassa elää ahdistunut ihminen, joka ei tiedä mitä elämällään. Ihmisen osa on haparoida, ja tästä syystä hän kärsii. Vielä on matkaa siihen, että ihminen oppisi seisomaan omilla jaloillaan ja ottamaan täyden vastuun itsestään ja teoistaan.

Bartókin konserton toinen osa on nimeltään Adagio religioso. En oikein ymmärrä, mitä säveltäjä haluaa kertoa, sillä levyn kansilehdessä sanotaan Bartókin olleen nuoruudessaan saakka vakaumuksellinen ateisti. Sanat ovat kuitenkin tekoja, kertoi meille Wittgenstein ja pohdin, mitä Bartók oikeastaan halusi kertoa nimetessään konserton toisen osan. Voisiko olla niin, että tietäessään pian kuolevansa hän alkoi epäroidä? Mikään uskontunnustus kappale ei mielestäni ole, ei sinne päinkään.

Prokofiev on omaleimainen säveltäjä, jonka teokset kyllä tunnistaa. Yhteistä Bartókin kanssa eksistentiaalismin lisäksi on tietty maisemallisuus, molemmat teokset on helppo sijoittaa pustan ja aron maisemiin. Ehkä juuri tässä kappaleessa on aistittavissa se, mitä Spengler tarkoitti puhuessaan venäläisen sielun alkusymbolista, arosta. Prokofiev tunnetusti hyödyntää samoja teemoja useissa teoksissaan. Eikä se sinänsä teosten arvoa laske, tekihän niin myös mm. kirjailija Raymond Chandler. Tosin hän kutsui sitä kannibalismiksi.

Prokofievin kolmas pianokonsertto on yksi kauneimmista kappaleista mitä olen koskaan kuunnellut. Eksistentiaalisesta epätoivosta siirrytään vaivattomasti mitä lyyrisimpiin ja kauneimpiin säveliin. Prokofiev luo myös synteessin, hän tarjoaa ratkaisun kolmannessa osassa, joka on mitä vaikuttavin. Oikeutettua on tietysti kysyä, missä määrin sävellys on kitschiä, tekotaiteellista yleisön kosiskelua.

Sunnuntai

Silmäilin Eero Tarastin kirjaa Sävelten sankareita, jonka olin joskus ostanut alennusmyynnistä. On aina tiedetty, että Sibeliusta ei arvostettu Saksassa ja Itävallassa, Sibeliuksen sävellyksiä pidettiin vain "kotiseutukyhäelminä". Huomatavan yhteiskuntafilosofin Theodor W. Adornon murskaava Sibeliuksen teilaus on Heimat-kritiikkiä vakavampi asia ja ainakin minulle se on henkilökohtainen isku vasten kasvoja. Syytös Sibeliuksen sävellysten Blut und Boden -hengestä on eettinen kysymys. Sen voi yrittää jättää omaan arvoonsa, mutta joskus siihen on jokaisen Sibeliuksen musiikin ystävän vastattava. Jos Sibeliuksen musiikki kumpusi samasta Zeitgeististä kuin kansallissosialismi, mikä on meidän Sibeliuksen musiikille antautuneiden asema. Olisimmeko olleet toisessa elinympäristössä potentiaalisia natseja vai olisimmeko kyenneet asettumaan tuota totalitaristista ideologiaa vastaan? Merkitseekö ylipäättään antautuminen Sibeliuksen musiikin äärellä antautumista koko Zeitgeistille

sen kaikkine mahdollisine ilmiöineen? Emme saa koskaan tietää, miten itse kukin meistä olisi toiminut totalitarismissa. Siksi kannattaa tutkia ovatko omat eettiset arvot kunnossa. Jonkin verran lohduttaa kun Tarasti kirjoittaa, että Adornon kritiikki "on yksi musiikkitieteen murskaavampia teilauksia, läpeensä pahansuovasti kirjoitettu." Käivoin esiin myös Antti Vihisen tutkimuksen Adornon Sibeliuksen kritiikin poliittisesta ulottuvuudesta.

Keskiviikko

Viikonloppuna kuuntelemani Bartokin ja Prokofievin teokset soivat päässäni vielä viikon alkupäivinäkin. Voi tätä itseni, mielikuvituksen ja todellisuuden kolmiodraamaa. Miten kirjailijoiden ja säveltäjien mielikuvitus muistuttaakin todellisuuttani, mutta miten oma mielikuvitukseni onkaan niin erilainen kuin todellisuus. Musiikki ja kirjallisuus ovat arvokkaita siksi, että niiden kanssa voi käydä dialogia sivistyneesti. Ihmisten kanssa keskusteleminen on vaikeaa. Joko loukkaannut itse tai loukkaat muita. Tai sitten tapahtuu molemmat. Sen sijaan kirjat ja musiikkikappaleet ovat siinä suhteessa hieman helpompia, ne kyllä sanovat mielipiteensä ja toisaalta kyllä myös kuuntelevat vastakkaisia mielipiteitä.

Rumpujen pärinää Svolveerissa

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Pentti Kortelainen

Kadonneet kylät-elävät suvut.

Luovutetun Sallan alue sosiaalisen liikkuvuuden sekä kylien ja sukujen muotoutumisen valossa tarkasteltuna

2008. 325 s. Acta Universitatis Lapponiensis 134

ISBN 978-952-484-198-6

Abstract <http://www.ulapland.fi/?Deptid=25831>

Pentti Kortelainen kohosi otsikoihin ikänsä (78) vuoksi ja siksi, että hän oli ensimmäinen ikääntyvien yliopiston kautta tohtoriksi väitellyt. Toki hän on erinomainen esimerkki elinikäisestä oppimisesta ja periksiantamattomasta sivistyksen nälästä.

Kortelaisen väitys sai opponentilta kiitosta uudesta metodista tehdä historiallista tutkimusta. Sukututkimus on laajalle levinnyt harrastus, mutta sitä ei ole aiemmin hyödynnetty akateemisessa väitöksessä. Tutkija on koko ajan intensiivisesti mukana historian vyöryssä tuoden omakohtaiset muistonsa ja haastattelujen kautta sodan ja vainon kaiti lukijan silmien eteen. Vahva persoonallinen ote vie lukijan näkijäksi, mitä ei kovin usein tapahdu tieteellisen tutkimuksen kanssa.

Tilastollinen aineisto on esitetty erilaisin taulukoin, jotka ovat hieman hankalia tulkita, kuten opponentti huomautti ja väittelijä itsekin tunnusti.

Kadonneet kylät - elävät suvut on harvinainen tutkimus kuvatessaan sodan vaikutuksia ihmisiin, heidän elinkeinoinhinsa ja sopeutumiseensa uuteen tilanteeseen. Toivottomuuden ja toivon välisessä kamppailusta Lapin hyljätymässä osassa.

Suuri kiitos ja kumarrus Pentti Kortelaiselle ansiokkaasta työstä.

”Klassisen musiikin konsertit ovat pikku-porvarillisen sielun jukeboksi.”
(Hannu Taanila)

Mitä musiikki on? Voimme tarkastella kysymystä monista näkökulmista, joista yksi on musiikki yhteiskunnallisena ilmiönä. Tämä näkökulma tuli osakseni, kun sain tilaisuuden olla sijaisopettajana uudella musiikinfilosofian kursilla. Kurssi on Lapin musiikkiopiston ja Rovaniemen kansalaisopiston yhteinen, ja se järjestettiin viime keväänä ensimmäistä kertaa. Suomalaisen musiikkiopistolaitoksen perinteen mukaisesti opetus painottuu länsimaiseen taide-musiikkiin eli ”klassiseen”.

”Musiikki ja yhteiskunta” on suorastaan vaarallinen otsikko. Se houkuttelee näkemään mainitut kaksi asiaa erillisinä todellisuuden osina, minkä jälkeen niiden välisen suhteen tarkastelu onkin raskasta akateemista puuhaa. Otsikko suorastaan haittaa musiikin tajuamista yhteiskunnallisena, osana yhteiskuntaa, yhteiskuntana. Verrataanpa toiseen mahdolliseen ilmaisuun: ”Musiikki ja kulttuuri”. Tämä vaikuttaa oudolta, sillä selvästikään mainitut asiat eivät ole irrallisia: musiikki on kulttuuria, eikä kulttuuri ole tosi kulttuuria ilman musiikkia.

Kulttuuri ja yhteiskunta ovat lähikäsitteitä, ja kumpikin tarkoittaa inhimillisen maailman, ihmisen luoman maailman, kokonaisuutta. Käsitteiden välinen ero on hankala määrittelykysymys, mutta ero kannattaa silti tehdä. Kulttuurikäsite avaa näkökulman ihmisen henkiseen toimintaan ja sen tuotteisiin. Voimme yhtyä Ernst Cassireriin siinä, että olennaista kulttuurissa on ilmaisu, Ausdruck. Ilmaiseva ihminen työskentelee maailman antamaa vastusta vastaan ja koettaa aikaansaada teoksen, joka on itsenäisesti olemassa. (Teos, Werk, voi tässä tarkoittaa yhtä hyvin muutaman sanan lausetta kuin suurta taideluomusta.) Tärkeintä teoksessa ei kuitenkaan ole – ei pitäisi olla – sen oleminen vaan sen kyky sytyttää jotakin toisessa ihmisessä, kulttuurin elävyys.

Yhteiskunta puolestaan viittaa yhdessäelämiseen ja sen konkreettisiin ehtoihin. Aristoteleen mukaan ihminen on ihminen vain yhteisössään: ihminen on pohjimmiltaan zoon politikon, polis-valtiolle ominaista yhteiselämää viettävä olento. Me voimme lähestyä Aristoteleen näkemystä sanomalla, että ihminen on yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja poliittinen olento. Meillekin on tärkeää, onko minulla tai sinulla rahaa, ystäviä ja vaikutusvaltaa, ja millaisten ihmisten kanssa haluamme olla kosketuksissa. Voimme pohtia, miten musiikissakin ilmenevät erot sellaisten seikkojen suhteen kuin ikä, sukupuoli, koulutus, tulotaso, elämäntyyli, paikkakunta tai maanosa. Millainen musiikki on minun mielestäni fiksua tai tyhmää, ja mihin mainituista reaalisista seikoista tämä tunteeni voisi liittyä? Voidaan pohtia musiikin liittymistä eri elämäntilanteisiin: laulujen käyttöä venettä vedettäessä tai lasta nukutettaessa tai sitä, miksi urut pauhaavat jäähallissa väliajalla samoin kuin aikanaan G. F. Händelin urut hänen oopperoidensa väliajoilla. Mitä Armas Järnefeltin Kehtolaulu ja Beethovenin Für Elise tuovat mie-

leen? Presidentti-kahvin ja särkylääkkeen. Aletaan tajuta, että musiikki on yhteiskunnassa ja yhteiskunta on musiikissa.

***

Ennen porvarillisen musiikkikulttuurin syntymistä taidemusiikki oli harvojen etuoikeus. Ajatellaan vaikkapa kahta 1700-luvun suurimpiin kuuluvaa cembalosäveltäjää: Domenico Scarlatti soitti vain Espanjan kuningattarelle. Francois Couperin puolestaan neuvoi soittamaan aina aistikkaasti kääntyneenä oikealle, taiteidensuosijoihin ja mesenaatteihin päin. Kohteliaan ilmeen oppimiseksi oli hyvä pitää harjoittellessa peiliä nuottitelineellä. Mutta vuosisadan vaihteessa aatelisvalta oli kukistettu myös musiikin alalla, ja kuka tahansa saattoi ostaa pääsylipun julkiseen konserttiin. Instrumentalisti, ei enää mesenaatti, oli konsertin keskipiste ja suoranaisten palvelun kohde. Musiikkikulttuurin muutosta voi tutkailla kuuntelemalla ensin jotakin Couperinin viehkeistä rondoista ja sen jälkeen melkein mitä tahansa romanttista pianokappaletta.

Tämä erinomainen muutos kantaa yhä hedelmiään meille kaikille. Kaikenlaista musiikkia on tarjolla kuunneltavaksi ja ostettavaksi, myös vanhan ajan hienoja sävellyksiä taidokkaasti esitettynä. Kuka tahansa muusikko voi varata konserttisalin ja tarjota taidettaan yleisön kuultavaksi. Olemme kaikki porvarillisia, sillä porvarillisen kumouksen ihanteet ovat meille tärkeitä: vapaus, tasa-arvoisuus ja ihmisyyteisyys. (Porvarillinen filosofisessa mielessä ei tietenkään tarkoita puoluepoliittisesti oikeistolaisia.)

On kuitenkin eri asia pitää yllä ihanteita kuin uskoa niiden jo toteutuneen käytännössä. Tätä havainnollisti mainiosti Helsingin Sanomissa ollut mielipidekirjoitus, jossa puolustettiin Suomen Kansallisoopperan rahoittamista julkisista varoista. Kirjoittaja kehotti kaikkia tutustumaan oopperan tarjontaan, ”vaikka farkut jalassa”, ja ennusti oopperanvastaisten ennakkoluulojen karisevan tällä tavalla. No, pitihän tuollaista kokeilla, joten ei muuta kuin levikset jalkaan ja Puccini-näytäntöön! Kokemus oli mielenkiintoinen: jos katseet voisivat tappaa... Tikareita sateli joka puolelta, yhtä lailla nuorehkolta naisyleisöltä kuin keski-ikäisiltä vahtimestareilta. – Mielipidekirjoittajalla oli vankka usko siihen, että vapaus, tasa-arvoisuus ja ihmisyyteisyys ovat todellisuutta tässä ja nyt, eikä ketään enää arvioida ulkoisten seikkojen perusteella. Tämä on porvarillista ideologiaa.

Immanuel Kantin mukaan käsitämme todellisuuden sellaisten perustavien käsitteiden avulla, jotka ovat jo valmiiksi tajunnassamme. Karl Marx painotti, että nuo perustavat käsitteet ovat yhteiskunnallisia: ne vallitsevat yhteisössä ja muuttuvat historiallisesti elämisen perustojen muuttuessa. Vallitsevat käsitteet eivät normaalisti ole tietoisien tarkastelun kohteina, vaan ne ovat ideologiaa. Ideologian ansiosta meillä on vastaukset valmiina jo ennen kuin mitään on kysytty. Oman ideologian tiedostaminen merkitsee koko maailmankuvan perusteiden muutosta, ja siksi vastustamme sitä sitkeästi. Koettakaamme silti seurata Kantin hyvää esimerkkiä: Rousseau havahdutti Kantin tajuamaan yhteiskunnallista todellisuutta, eikä

tämä enää luopunut porvarillisista ihanteista, vaikka Ranskan vallankumouksen kulku näytti kääntävän ne pääläelle. Rehellinen pyrkimys ravistella omia ideologioita käsitteiksi on välttämätöntä, ennen kuin on mahdollista ymmärtää musiikkiakaan yhteiskunnallisena ilmiönä. Tähän liittyy väistämättä tietty annos epämurkuvuutta.

***

Kulttuurikehityksen kuluessa ihminen rakentaa itselleen merkitysten maailman, jonka sisällä hän elää. Yhteiskuntakehityksen myötä ihminen rakentaa itselleen suhteiden maailman, ja senkin sisällä hän elää. Kummastakaan maailmasta ei liene enää ulospääsyä. Tuntuu itsestäänselvältä, että musiikki on kulttuuria – ja juuri sen vuoksi yhteiskunnallisen näkökulman ottaminen tuo mielenkiintoisia piirteitä musiikkinäkemykseen. (Vastaavasti vaikkapa hallinto on itsestäänselvästi yhteiskuntaa, ja siksi kulttuurinen tarkastelu voi paljastaa hallinnosta huomionarvoisia puolia.) Näin on ainakin ollut näihin aikoihin asti: musiikin henkisesti puhuttelevaa puolta on pidetty verrattoman paljon arvokkaampana kuin sen roolia yhteiskunnallisten systemien, erityisesti talouden, toiminnassa. Ovatko arvostukset muuttumassa huonoon suuntaan?

Klassinen musiikki on monien mielestä kriisissä. Nähdäkseni tilanne liittyy suurelta osin siihen, että teoksen oleminen on nostettu sen elävyyden edelle. Teoksista muodostuu oma todellisuuden alue, joka on erillään luovasta toiminnasta. Tätä tilannetta Georg Simmel on kuvannut kulttuurin tragediana, mutta moni muukin on käsitellyt esineellistymisen problematiikkaa. Teoksesta tulee esine, joka vaatii tulla ostetuksi ja myydyksi. Markkinat imaisevat ennen pitkää sisäänsä jokaisen, joka haluaa työskennellä musiikin parissa tai nauttia musiikista. Säveltäjä Eero Hämeenniemi on vedonnut sen puolesta, että esineellistyneen musiikin tilalle palautettaisiin elävä tekeminen ja nimenomaan yhdessä tekeminen. On kiinnitettävä huomio säveltäjän, esittäjän ja kuulijan vuorovaikutukseen, Hämeenniemen termin voimakolmioon. Millaisissa tilanteissa voimakolmio voisi toimia tai on jo toiminnassa?

Ajallemme tyypillinen klassisen musiikin tuotantomuoto ovat kilpailut, jotka nostavat nuoria kiinnostavia esiintyjä musiikin taivaalle. Mielenkiintoa kestää jonkin aikaa, kunnes uudet kilpailuvoittajat nousevat huomion keskipoikkeeseen. Muusikko on sidottu markkinoihin, joiden ulkopuolella ei ole työtä, ja siksi hänen on pakko kirjaimellisesti myydä itseään – ei pelkästään työvoimaansa. Esimerkiksi nuoret naisviulistit ovat mainoskuvissa kaikki kauniita, hoikkia ja naisellisia. Nuorilla mieslaulajilla ”kuuluu olla” leveännäköiset hartiat, miehekästä parransänkeä ja tarmokas katse. Takavuosina konserttimainoksien kuvat olivat pieniä, mustavalkoisia ja usein hämäriä. Musiikin esittäjän ulkonäköön vetoamista olisi pidetty käsittämättömänä 60- ja 70-luvulla. Ajateltiin kaikkien ymmärtävän, että omat korvat kertovat totuuden musiikkiesityksestä.

Mainoskuvien ohella sinfoniaorkesterien kausiohjelmat ovat antoisaa aineistoa oppitunnilla analysoitavaksi. On ”upea elämys ja ainutlaatuinen kokemus” tai ”suomalaisen musiikkiperintömme suurta juhlaa”, kun ”huippukapellimestari kesyttää jättiläisteoksen”. Tästä kielestä huokuu se, mitä Timo Airaksinen on kuvannut fiilisten tulemisena tunteiden tilalle. Tunteita ei voi myydä, joten on myytävä fiiliksiä: ainutlaatuisuuden, suomalaisuuden tai järkälemäisyyden kokemuksia – tai ehkä pikemminkin niitä fiiliksiä, joita voi saada kertoessaan toisille noista kokemuksista.

Välillä on hyvä kysyä itseltään, minkä peilien kautta tarkastelemme ihmisiä. Kun puhumme huipuista, legendoista tai ikoneista, puhumme markkinoinnin kieltä. Tuollaisia nimilappuja lisätään tuotteen kylkeen ostohalun herättämiseksi. Tämänkaltaisen tuotekehittelyn huippua edustaa kultti-sanasto. Sen välittämä kehoitus ”ota tämä henkilö kultin kohteeksi” tarkoittaa selväkielisenä: harjoita tähän henkilöön kohdistuvaa irrationaalista palvelua. Tekisi mieli julistaa sota koko huippu-kieltä vastaan. Tästä lähin puhuttakoon vain muusikoista, laulajista, kapellimestareista. Työntekijöistä, joiden työtä jokainen kuuntelija arvioi oman arvostelukykynsä nojalla. Arvostelukyvyyn kehittämisen olkoon musiikkikasvatuksen keskeinen tehtävä.

Markkinoistuminen vaikuttaa syvällisesti myös siihen, mitä soitetaan ja millä tavoin. Kireä kaupallinen kilpailu vaatii jokaista musiikkiorganisaatiota laskelmoimaan, mitä kannattaa tuottaa. Salit saadaan täyteen tutuilla ja näyttävillä teoksilla, joiden esityksien pienimpienkin yksityiskohtien vertailemisesta tulee vähitellen konsertissa tai oopperassa käymisen pääasia. Musiikinopetus alkaa valmentaa oppilaita tämän saman ohjelmiston hallitsemiseen; ei muka kannata opiskella sellaisia teoksia, joilla ei voiteta kilpailuja. Niinpä nuori solistipolvi koostuukin tykittäjistä, jotka toteuttavat kilpailuohjelmistoa nopein tempoin ja repäisevin nyanssein, samalla kun lyyriset ja herkätkä tulkitsijat katoavat estradeilta. Kuuntelimme vanhan polven maestron Alexander Brailowskyn soittavan Chopinin Berceusea ja pohdimme, olisiko niin herkkähermoisesti soittavalla pianistilla mahdollisuuksia nykyisissä kilpailuissa. Hannu Taanilan sanoin: Kuka tänään soittaa paalupaikalta?

***

Musiikin elävä perintö kohtaa monenlaisia ongelmia nykyisessä yhteiskunnassamme, kuten edellä on käynyt ilmi. Pitäisikö siis heittää hanskat naulaan ja mukisematta hyväksyä vallitseva todellisuus? Kantilaisen ajattelun perinteessä ei pidetä oikeana alistua realiteeteille. Ihminen ei ole ainoastaan maailmassa olemassa, vaan hänelle on olennaista taju toisiin ihmisiin kohdistuvista velvoitteista ja tulevaisuuteen kohdistuvasta vastuusta. Ernst Cassirer polemisoi Martin Heideggeria vastaan väittäessään, että ihmisyydessä ei ole ensisijaisesti kysymys olemisesta, Daseinista, vaan arvosta ja merkityksestä. Kulttuuri on ihmisen tekojen järjestelmä, ja kulttuurin kehittyminen tarkoittaa sen aktiivista kehittämistä. Kulttuuri pysyy elävänä niin kauan kun inhimilliset luovat energiat eivät ehdy.

Kulttuurin kehittäminen on eettinen velvoite. Ihmisen henkisen maailman rakentaminen ei ole pelkkää leikkiä ja lasihelmpeliä, vaan on kysyttävä kokonaiskehityksen suuntaa. Johtaako kehitys inhimillisen vapauden lisääntymiseen, kuten sen pitää tehdä? Erityisesti hereilläolon velvoite koskee ajattelun ammattilaisia, filosofeja. Filosofian ei pidä tyytyä vallitsevan todellisuuden tasoon, vaan Kantia mukaillen perustava kysymys koskee kulttuurin suhdetta ihmisjärjen olennaisiin päämääriin. Viime vuosisadan alussa hereilläolon velvollisuus laiminlyötiin lähes kaikilla tahoilla, ja tätä tilannetta Cassirer analysoi viimeisessä teoksessaan *The Myth of the State*. Hän näki myyttien teknisen tuottamisen ja myyttisen ajattelun teknisen levittämisen sinä aseena, jonka avulla onnistuttiin murtamaan eurooppalaisen sivistyksen pitkä perinne ja muokkaamaan kansasta kuuliainen lauma. Tähän perustunut ”tuhatvuotinen valtakunta” pysyi kuitenkin koossa vain kaksitoista vuotta, mikä antaa uskoa kulttuurimme elinvoimaisuuteen.

ELOKUVA THERE WILL BE BLOOD JA ZIZEK

Jani Väisänen

Amerikkalaisen valkokankaan talven tapausta ja virstanpylvästä Paul Thomas Andersonin There Will Be Blood -elokuva ei välttämättä tarvitse katsoa pinnalta tai analysoiden sitä vain ensimmäisen asteen moraliteettina.

Varastakaamme Slovenian psykoanalyttisen filosofi Slavoj Zizekin villisti heiluvan lacanilaisen teoriahirviön stetoskoopeista letkunpätkä ja imaiskaamme sillä mälli eepoksen patoutumien alta kantautuvia sihinöitä, tytinöitä ja lopulta aution maankuoren puhkaisevia purkauksia.

A Self Made Man

Elokuva voi aluksi tarkastella normaalimman kaavan mukaisesti, ehkä kuitenkin hieman frankfurtilaisittain. Myös tässä ensimmäisen asteen tarkastelussa elokuva voi avautua nimenomaan moraliteettina. Tässäkin yhteydessä moraliteetti voidaan määritellä yksinkertaisesti opettavaiseksi tarinaksi.

There Will Be Bloodin kantava päähenkilö Daniel Day-Lewisin esittämä Daniel Plainview on öljymies. Tämä tarkoittaa, että mies on amerikkalaisen unelman kärjistetty karikatyyri, a self made man. Daniel Day-Lewisin silmät hyytävät valkokankaalta dollarin merkkeinä.

Plainview kipuaa vaivalloisesti hopeakaivoksen pohjalta kartanon monimiljonääriksi. Hän kohtaa ihmiset välineineinä/esineinä/objekteina, ei ainakaan kantilaisittain päämäärinä sinänsä.

Välineellinen suhde maailmaan yltyä kaikkialle, myös omaan poikaan. Hän kouluttaa poikaa jatkajakseen perheyhteyteen ja ”isä ja poika” -tarinaan, mutta kääntyy pois pojasta yhä uudelleen ja viimeinen askel pojan suuntaan jää aina ottamatta. Tarpeen ja poistyöntämisen ristiriita esiintyy puhtaimmillaan elokuvan loppupuolen pojan muistoihin sukeltavassa takaumassa, joka laukeaa pojan ja isän suhteen viimeisessä eron tekevässä käännekohdassa.

Elokuvan Daniel Plainview ei löydä mitään minkä puolesta taistella raha-välineen omistamisen ulkopuolel-

la. Hän hakee vastakaikua toivomastaan ja hetkeksi löytämästään perhesiteestä ovelle ilmestyneen miehen kanssa, joka kuitenkin paljastuu teeskentelijäksi. Tämä on varastanut Danielin kadotetun velipuolen hahmon. Danielin halveksinta ja ihmisviha puhkeavat uusiin mustiin kukkiin petoksen paljastuessa. Rakenteilla oli ollut jotain Danielille tärkeää, yhteys toiseen ihmisenä, ei esineenä. Toisin sanoen rakenteilla oli ollut Danielin todellinen usko perheyhteyteen ideologisena rakennelmana. Tässä vaiheessa Danielin uskon perusta perheyhteyteen, ideologiseen rakennelmaan, ei ole tärkeää. Siihen avaa erään näkökulman Zizek, johon palaan hieman myöhemmin.

Tarinan edetessä Daniel törmää yhä uudelleen kiviseinään, joka on hänen oma päämäärättömyytensä ja perustan puutteensa. Daniel Plainview esiintyy yksilotteisena ihmisenä. Sokea välineellinen suhtautuminen maailmaan ajaa Danielin toistamaan ensimmäisen kohtauksen esittelmää kaavaa.

Elokuvan alkukohtauksessa Daniel Plainview satuttaa itseään yhä uudelleen kammetessaan hopeaa montustaan. Periksi ei anneta; Plainview hahmottuu amerikkalaisen unelman ihmiseksi. Ohjaaja Paul Thomas Andersonin läpimurtoelokuvan Magnolian viitekehyyteen istuen; Plainview esitetään yhä uudelleen ponnistavana ulkoisen ja sisäisen välisesuhteen personifikaationa.

Ensimmäisen, tai hieman normaalimman tarkastelun valossa tilanne näyttää selkeältä. Ihminen ajautuu umpikujaan ilman todellista ja kunnioitettavaa suhtautumista

kanssaihmiisiin. Moraalinen opetus kulkisi jotakuinkin peruslinjoilla; älä tee muille paha, jotta et vahingoittaisi itseäsi.

Mutta jotain jää yli. Mihin tarvitaan öljymiehen tarinan rinnalla kulkevaa karmismaattisaarnaaja Eli Sundayn sivuroolia? Elihän kasvaa johtamaan lahkiaan ja kohoaa lopulta aina radioevangelistiksi.

Jälleen Eli Sundayn tarina voitaisiin katsella öljymiehen toiminnalle rinnakkaisena ja sen tahdissa resonoivana kehityskulkuna, joka vahvistaa öljymiehen draaattisen opetuksen yhtäläillä epäonnistuvan ju-

Sunday ja Plainview toteuttavat rituaalin. Rituaali on suunnattu seurakunnalle. Huomaa seurakunnan oletettu katse. Katsovatko he, uskovatko? Katso elokuva.

malan miehen tarinalla. Mutta mistä syystä Daniel Plainview vihaa juuri saarnaajaa yli kaiken muun? Tarinoiden edetessä ja nivoutuessa viha vain kasvaa ja lihoo kulminoituakseen loppukohtauksen kliimaksiin.

Enter Zizek

There Will Be Blood voidaan katsoa Slavoj Žižekin teorioiden ja retoristen provokaatioiden valossa toiseen kertaan. Zizek opettaa sosiaalisen järjestelmämme perustuvan lacanilaisen Ison Toisen varaan. Iso Toinen toimii esimerkiksi uskonnoissamme, samoin kuin kaikkialla muualla missä ideologia vaikuttaa ja Zizekille jo wc-pöntöt ovat mitä mainioimpia esimerkkejä ideologiasta arkipäivässämme.

Zizek väittää, ettemme modernissa maailmassamme oikeasti usko uskontoihimme tai ideologioihimme, muttei se myöskään ole ongelma. Kyynisen ajan uskonnolle riittää, että joku toinen uskoo puolestamme ja me vain toteutamme rituaalin, kuten tuo toinenkin ja mikä tärkeintä; jonka uskomme uskovan. Tässä usko tai ideologia tulee meihin ja jatkossa muut voivat katsoa kuinka me mekin näytämme uskovan. Sosiaalinen järjestys, Iso Toinen, kannattelee ideologiaa ja riittää, että uskomme kyynisinäkin muiden tai ainakin joidenkin uskovan siihen.

Ehkäpä Daniel Plainview kuvaa tässä mielessä ihmistä, jonka katse ei olekaan turta yksiulotteinen katse kuten ensimmäisessä tarkastelussa voitaisiin päätellä. Plainview sankarimme nimenä tarkoittaisikin kaksoismerkityksessään, että hänen katseensa on selvä! Katse, joka tunkeutuu läpi ideologisten höyryjen.

Plainview näkee jotain toisenlaista, kuin mitä yksiulotteinen katse klassisessa merkityksessään olisi paljastanut Danielille. Tämä olisi tarkoittanut yksiulotteisuutta esimerkiksi siinä merkityksessä, että hopea ja kulta ovat tärkeitä elämässä ja elämän tietysti voi käyttää maksimaalisen tehokkaasti, innovatiivisesti ja dynaamisesti näiden tärkeiden objektien maksimaalisten määrien saavuttamiseen.

Tapahtuu kuitenkin jotain toisenlaista, jos Danielin katse ei olekaan yksiulotteinen vaan selvä. Daniel näkee myös kyynisesti ja ideologioiden lävitse. Ehkä häneen ei tahdo toteuttaa Zizekin tarkoittamaa toimintaa ideologioiden taustalla, eikä hän usko ideologiaan muidenkaan toimittamina. Hän ei halua suorittaa rituaalia, ei ainakaan kirkossa – perherituaali olisi hyväksyttävämpi, vaikka sitäkin hän ei ratkaisun paikoissa uskalla suorittaa. Hän pelkää.

Yhteiskunnallisesti, muiden ihmisten katseiden ideologisten silmälasien lävitse, Daniel näyttäytyy kuitenkin päättäväisenä ja rohkeana. Hän onkin ensimmäisiä ihmisiä, jotka tuovat uuden maailman Amerikan neitseellisiin ja puritaanisiin takamaiden kyliin. Jotain vastaavaa voidaan hakea Nietzsche esittelemän yli-ihmisen hahmosta. Daniel Plainview on moderni ja tietää sen, joten pitäisiköhän häntä kuvailla myös etuliitteellä post?

Selvästi näkeminen tarkoittaa tässä tarinassa henkilötasolla kuitenkin jotain ikävää. Se tarkoittaa Ison toisen eli

Eli Sunday ja sana tulee lihaksi.

yhteiskunnan läpi näkemistä. Peräseinää ei näy ja Daniel katsoo tyhjyyteen.

Rikka silmässä

Danielin näkökenttään ilmestyy kuitenkin häiritsevä rikka. Öljymiehen huijattessa jälleen erittäin uskonnollisen Sundayn perheen maat hän tapaa nuorukaisen, josta on tuleva hänen peilinsä ja nemesiksensä hieman epäsuoralla tavalla. Tämä väkevän uskonsa sanaa ja näkyjä välittävä nuorukainen kerää ympärilleen seurakunnan.

Öljynporaustorniensa nousua valvovan Danielin kaukoputken lasille etsiytyy viereiselle kummulle samaa tahiä kohoava puukirkko. Uskovaisten talkoolaisten ponnistelu näyttäytyy öljyä parempaa palvovan kristillisen toivon ja väkevien hartioiden uskona. Seurakunnan pyrkimys yhteisön rakentamiseen vaatisi Danielilta apua, mutta sitä ei miljonääriä heru. Ei muutoin kuin vastikkeena ostopalveluista. Päinvastoin Danielin viha uskovia ja erityisesti saarnamiestä kohtaan äityy asteittain yhä väkivaltaisempiin mittoihin.

Danielin luottamus sosiaaliseen järjestelmään ja sitä itseään kannattelevaan seurakuntaan murenee tarinan edetessä yhä pienemmiksi sirpaleiksi. Elokuva kuvaa käännehetkiä erityisesti kohtauksissa, jotka tapahtuvat kirkossa. Uskoton Daniel näkee parantajasaarnaajan maanaavan pirun ulos vanhasta naisesta. Ei ole oleellista onnistuuko ihmeparantaminen vai ei. Elokuvasssa ei jäädä asialla spekuloidaan.

Asian ydin on, ettei ihmeparantaminen onnistu modernista näkövinkkelistä. Ainakaan se ei Danielille tai katsojalle onnistu, hän ei siihen usko. Daniel ja hänen myötään katsoja näkee jotain mitä muut kirkossa eivät näe.

Sosiaalinen järjestys valvoo kaikkivoipana konstruktiivona seurakunnan yllä. Mutta kuin suitsukkeeseen savuharson, yli-ihmisen katse lävistää sosiaalisen järjestyksen. Daniel pursuu ihmisvihaa ja halveksuntaa. Viha kumpuaa petetyksi tulemisen tunteesta, hän ei voi uskoa muiden uskovan edes kirkossa, vaikka saattaisi sitä sisimmässään toivoakin. Keskeiseltä näyttää karismaattinen saarnaaja Eli Sunday.

Uskooko Eli muka oikeasti?

Ulkopuolisuus sosiaalisen järjestyksen, Ison toisen, tuolla puolella tuottaa moraalittoman suhteen muihin ihmisiin. (Post)modernille nihilistille on mahdollista käyttää hyväkseen yksiä sosiaalisia konstruktioita samoin kuin mitä tahansa toisiakin. Viimeisellä vierailullaan kirkossa Daniel lunastaakin jättipotin ja tekee kaupat, jotka lunastavat öljyputkelle kriittiset maat. Kaupassa Plainview joutuu liittymään seurakuntaan ja nöyryytettynä ja muka nöyrtyen hän tunnustaa syntinsä seurakunnalle.

Mikä rooli Danielin pojalla sitten on? Ehkäpä vastaus löytyy pojan kuuroutumisesta. Poika menettää kuulonsa isän öljylähteen avaavassa räjähdyksessä. Isä on saavuttanut tavoitteensa, mutta yhteys Toiseen on katkennut. Poika ei kuule isäänsä enää koskaan. Poika ei ole uskomassa isänsä puolesta. Poika ei ole uskomassa Isäänsä amerikkalaisena unelmana. Poika saa mennä ensimmäisen kerran heti kuurouduttuaan, kuten amerikkalainen unelmakin. Onhan pojan kykenemättömyys kuulla isän tarinaa syynä

Plainview ja Sunday. Öljyn geopolitiikka hiostaa taustalla.

isän amerikkalaisen unelman mahdottomuuteen. Toisella kertaa poika saa mennä lopullisesti.

Näin zizekläisittäin tulkittuna myös amerikkalainen unelma Danielille, isän usko itseensä, jää vaille pohjaa. Hän ei voi itse uskoa, vaan tarvitsee jonkun toisen uskomaan puolestaan. Zizekin valossahan hänen ei tarvitsisi uskoa itse.

Eli, Eli, lama sabachthani

Jos vain olisi joku, joka uskoisi Danielin puolesta! Danielin kyynisyyden ei tarvitsisi ajautua totaaliseen umpikujaan. Mutta mikään ei auta.

Mennä saa Danielin oletettu veli, joka pettää hänet – ei rahallisesti, vaan koska veli ei usko tai voi uskoa sukulaisyhteeseen. Tähän veljensä uskoon Daniel oli jo hetken ehtinyt toivonsa nojata. Myös poika pettää vielä toistamiseen isänsä muuttamalla pois tämän luota omilla jaloilla seisokseen ja täten tekemällä klassisella isänmurhalla. Jälleen poika näyttää isälleen olevansa kuin hän itse.

Daniel tietää poikansa menettäneen uskon isäänsä ja hänen vihansa kohdistuu Toiseen. Tämä toinen, eli oma poika pettää Danielin olemalla tarkkanäköinen kuin Daniel itse, kyynisesti poika kieltäytyy uskomasta. Vihasaan Daniel suorittaa katsomiemme elokuvien meidän todellisuuttamme olevan taikamaailman piirissä epätavallisen pojanmurhan. Hän kertoo pojalleen, ettei tämä olekaan hänen poikansa ja paljastaa näin myös sukulaisyhteiden olemuksen kuvallisuuden, sosiaalisen konstruktion.

Loppuhuipennus Danielin ja saarnaaja Elin välillä avaa koko elokuvan moraliteetin selälleen.

Loppukohtaus asettuu miljonääriin kartanoon, joka toimii menetettyjen unelmien kaatopaikkana. Tässä kohden vertaus Orson Wellesin Citizen Kanen kartanoon ei jätä mitään epäselväksi. Elokuvan keskeinen jännite purkautuu isän ja pojan väliseksi materiaaliseksi yhteydeksi rakennetun, mutta epäonnistuneen keilaradan päällä. Plainview näkee viimeisenkin oljenkorren, eli Toisen uskon johonkin, murenevan peruuttamattomasti edessään.

Saarnaajan usko on valhe, kuten Plainview on onastellut. Enää ei ole pienintäkään toivoa, että saarnaaja uskoisi Danielin puolesta. Iso Toinen tuhoutuu subjektiivisella tasolla eepissä loppukohtauksessa.

Daniel Plainviewä haltioituu viimeisellä hetkellä nöyryyttämään saarnaajaa ja pakottaa tämän tunnustamaan valheellisuutensa. Tämä murentaa kuitenkin ehkä Danielin itsensäkin yllättäen myös Danielin. Loppunsa hän kuitenkin tajuaa ja toteaa lähes kuin Golgatalla olevansa lopussa.

Eli, eli aramean Jumala kuolee. Symbolisen jumalan kuolema murhaa sosiaalisen järjestyksen. Järjestys tuhoutuu sellaisena, kuin se kyynisen subjektiviteetinkin välttämättömänä ehtona voidaan nähdä elokuvassa. Enää ei ole ketään, joka uskoisi, tai voisi uskoa Danielin puolesta Ideologiaan ja sosiaalisen järjestyksen rippeetkin pyyhkiytyvät

pois.

There Will Be Bloodin moraliteetin voisi tulkita turisevan sittenkin; pyyhi pois toisen usko ja pyyhki pois vielä enemmän.

Lähteitä:

Zizek, Slavoj. 2002. Welcome to the Desert of the Real. Verso. Lontoo.

Zizek, Slavoj. 2005. Ideologian ylevä objekti. Apeiron. Helsinki.

Zizek, Slavoj. 2007. Slavoj Zizek on toilets and ideology. YouTube. <http://www.youtube.com/watch?v=AwTJXHNP0bg>.

Kuvat elokuvan virallisilta sivuilta.

Mikä tekee paikasta elinvoimaisen? Kulttuurisen suvaitsevaisuuden, ennakkoluulottomuuden ja moninaisuuden sanotaan houkuttelevan luokseen myös vaurautta. Yhdysvaltalaisen kaupunkitutkija Richard Floridan teoria luovasta luokasta on tämän ajatuksen sovelluksista tunnetuimpia. Teorian tueksi kehitetyt apuvälineet kuten boheemisuusindeksi, moninaisuusindeksi ja homoindeksi tunnistavat luovan luokan, jonka runsas esiintyminen korreloi taloudellisen menestyksen kanssa.

Ajatus tuntuu järkevältä: boheemeja poikkeusyksilöitä houkuttelevat taiteen ja tieteen keskukset ovat kautta historian olleet usein myös kaupan ja teollisuuden kehoja. Silti Floridan teoriassa on mielestäni jotain vaikeasti määriteltävällä tavalla epäilyttävää. Mistä tämä kertoo?

Otetaan avuksi toinen amerikkalaistutkija, psykologi Abraham Maslow. Monet tuntevat Maslow'n tarvehierarkian. Sen mukaan aineellisten ja turvallisuuteen liittyvien perustarpeiden tyydyttämisen jälkeen ihminen alkaa etsiä tyydytystä korkeammille tarpeille, joista Maslow käytti esimerkiksi nimityksiä moraali, luovuus, spontaanisuus, tosiasioiden hyväksyntä, itsekunnioitus sekä toisten ihmisten kunnioitus.

Maslow'n teoria vuodelta 1943 voi tuntua lähes triviaalilta yksinkertaistukselta. Tunne saattaa johtua siitä, että sen edustama tapa hahmottaa aineellisen kehityksen ja henkisten arvojen välinen suhde muodostui sodanjälkeisinä vuosikymmeninä vallitsevaksi. Ajateltiin, että talouden kasvu vapauttaa ihmisiä henkisiin töihin ja harrastuksiin, joiden tuloksena koko elämäntavasta vähitellen muodostuu suvaitsevampi, spontaanimpi, refleksiivisempi ja moninaisempi, joidenkin mielestä jopa "postmoderni". Tätä ajattelua seuranneiden kulttuuri- ja yhteiskuntapoliitikkojen maailmassa taloudellinen kasvu ja turvallisuus olivat välineitä huonojen vanhojen käytäntöjen kyseenalaistamiseen ja sen myötä inhimilliseen kasvuun ja moninaisuuteen. Näin kai ainakin meidät 1970-luvun lapset opetettiin koulussa ja yliopistossa uskomaan: raha ja työ luovat materiaalista vakautta, mutta vähitellen myös ajattelun ja olemisen vapautta.

Vaikka Maslow ja Florida puhuvat näennäisesti samasta asiasta eli talouden ja luovan kulttuurin välisestä suhteesta, on heidän ajattelussaan ratkaiseva ero. Floridalle moninaisuus, suvaitsevaisuus ja boheemisuus ovat välineitä taloudellisten päämäärien toteuttamiseksi. Maslow'lle ja monille muille 1900-luvun loppupuolen edistysmielisille talouden kasvu puolestaan oli väline, joka toi ihmisten suuret joukot esimerkiksi opiskelumahdollisuuksien kautta kulttuurin ja luovuuden äärelle. Nykykeskuste-

lussa Florida ei ole yksin: on paljon tavallisempaa ylistää luovan kulttuurin merkitystä taloudellisen kilpailukyvyn edistäjänä kuin esittää talousvälineenä jollekin muulle, esimerkiksi kulttuuriselle päämäärälle.

Onko tämän argumentin esittämisjärjestyksellä sitten väliä? Poliitiikan kannalta ainakin on. 1960- ja 70-luvun hyvinvointipoliitikoille ja kulttuurioptimisteille nimenomaan talouden määrittely välineeksi antoi mahdollisuuden senaikaisen politiikan *merkityksellistämiseen*: taloudellinen kasvu oli tärkeää, sillä sen hedelmien leviäminen lisäsi inhimillisyyttä, lievitti nurkkakuntaisuutta ja avasi uusia näköaloja kaikille. Nykyään boheemi- ja homoystävällisiin ympäristöihin panostetaan kilpailukyvyn nimissä, mutta meiltä ja ilmeisesti muualtakin puuttuvat sellaiset poliitikot ja ajattelijat, jotka pystyisivät uskottavasti kertomaan, mitä varten näin saavutettavaa vaurautta kerätään. Asia ei ole täysin yllättävä, sillä rahan nostamiselle välineestä päämääräksi ei kulttuurissamme ole kovin helppo löytää retorisesti toimivaa perustelua. Keskustelu jää kiertämään kehää: kilpailukykyämme on vahvistettava myös kulttuurin kautta, jotta pysyisimme kilpailukykyisinä myös jatkossa.

1960- ja 70-lukulaisen ajattelun ongelma puolestaan oli se, että henkisen avartumisen mahdollisuudet sidottiin jatkuvaan taloudelliseen kasvuun. Se taas saavutettiin käyttämällä valtavat määrät öljyä ja muita ehtyviä luonnonvaroja. Mitä tapahtuu, jos ilmastonmuutoksen vuoksi joudutaan sopeutumaan yksityisen ja julkisen kulutuksen jatkuviin rajoituksiin? Suvaitsevaisuuden, kulttuurisen moninaisuuden ja demokratian ylläpitäminen muissa kuin jatkuvan kasvun oloissa on haaste, johon tähänastisella länsimaisella yhteiskuntatieteellä, filosofialla tai poliittisella perinteellä ei ole liiaksi vastauksia. Tehävä ei silti liene mahdoton: vahvoilla on se, joka pystyy kertomaan miksi tehdään se, mitä tehdään.

Lotta Lundberg

Klovnin kyyneleet

(Skynda, kom och se) suom. Leena Vallisaari
Gummerus, 505 sivua, ISBN 978-951-20-7451-8

Toiveita, haaveita ja pettymyksiä.

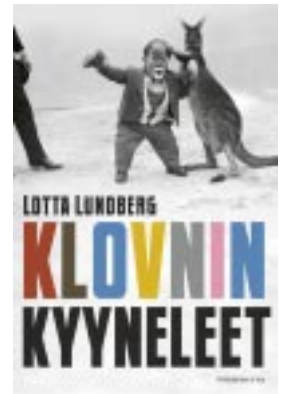
Klovnin kyyneleet kertoo sirkuskääpiöiden asemasta ja elämästä 1930-luvun läntisessä maailmassa. Pienikasvuiset olivat menneinä vuosikymmeninä yleisen kummastelun ja töllistelyn kohteena kuten kaikki muukin ns. normaaliudesta poikkeava. Aikakautteen kuului eugeniikka ja frenologia, joita harrastettiin kaikissa Euroopan maissa. Tivoleissa pyrittiin ylittämään kaikki entiset kummallisuuksien rajat, kuten nykyisin tosi-TV-sarjoissa ja iltapäivälehdissä. Kirjan alun voikin ottaa ironiana nykyisestä elämän menosta. Ironiaa lienee myös eläinräökkäysperversio, jota ruotsalaisessa nykykirjallisuudessa tunnutaan suosivan. Siinä, missä Åsa Larsson tuikkaa koiran tuleen (*Musta polku*) ja Henning Mankel kärventää joutsenia (*Ennen routaa*), siinä Lundberg panee kääpiönsä hiissaamaan norsun kärsästä ilmaan ja tappamaan sen sähköllä.

Lilliputit asuvat, tai esiintyvät Lilliputia-kaupungissa, joka on rakennettu heidän mittoihinsa sopivaksi ja esittävät elämää täysikasvuisten ihmeteltäväksi. Tämä on tietysti perinteinen narrin rooli, joka asettaa peilin katsojansa eteen. Ihmissuhteet ja henkilöitten ajatusmaailma ovat varsin tavanomaista psykologointia, joka ei nouse mihinkään korkeisiin sfääreihin, Lundberg lähinnä vääntää rautalangasta.

Klovnin kyyneleitä kahlatessaan ei voi välttyä vertaamasta teosta Günter Grassin *Peltirumpuun*, joka on hienosyinen ja monitasoinen mestariteos. Grass uskoo lukijansa älykkyyteen ja sivistykseen. Lundberg ei sensijaan sano mitään, mitä Grass ei olisi sanonut jo kauan sitten monin verroin paremmin.

Loppulauseessaan Lundberg pyrkii antamaan kirjalleen enemmän dokumentaarista painoa ja samalla kiistämään kirjaan kohdistuvan arvostelun.

Ilman *Peltirumpua* kirja olisi jopa hyvä, mutta nyt se jää pelkästään välttäväksi.

Christopher Phillips

Sokrates kahvila, filosofisia kohtaamisia

WSOY, ISBN: 978-951-0-31378-7, 284 s.
Suomentaja: Viitanen, Raija

Phillips on saanut monipuolisen akateemisen sivistyksen, mutta kokenut akateemisen ympäristön monessa suhteessa ajatuksia kahlitsevaksi ja varsinkin filosofiassa sofistojen vallan oppituolit. Niinpä hän päätti perustaa Sokrates kahvilan ja aikaa voittaen eräänlaisen verkoston filosofisia keskustelupiirejä. Phillips kirjoittaa saaneensa virikkeen keskustelukerhon perustamiseksi juuri 'kahvila-muotoon' yhdistämällä Sokrateen tavan lähestyä ketä tahansa ja toisaalta Voltairen ja Sartren harrastamien kahvilakeskustelujen miljöön. Voltairen ja Sartren rasitteena oli piirien elitistisyys, kun taas Sokrates pyrki oppimaan keneltä tahansa.

Sokrates kahvilan ideana on helppo lähestyttävyyys ikään, sukupuoleen tai opilliseen sivistykseen katsomatta. Keskusteluissa käytetään sokraattista metodia, eli herätetään kysymyksiä mitä erilaisimmista asioista ja pyritään vastaamaan niihin. Kirjan teksti on helposti luettavaa ja ymmärrettävää. Phillips moittiikin akateemisia ryhmittymiä oman kapulakielen rakentamisesta, jonka avulla sulkeudutaan. USAssa on jopa pyrkimyksiä saattaa julkinen filosofointi tutkinnon suorittaneiden yksinoikeudeksi - hyvin sofistinen ajatus. Phillips huomauttaa oman aikamme samankaltaisista piirteistä loistonsa päivien Ateenaan ja siten korostaa filosofian tarpeellisuutta nykyaikaan.

Sokrates kahvila on erittäin antoisa kirja filosofian harrastajalle. Se on antoisa myös filosofian opettajalle ja opettajalle ylipäätään. Sokraattinen metodi on edelleen pätevä tapa kehittää tiedonhankinta- ja ongelmanratkaisukykyä.

p.s.

Toinen filosofian opetukseen soveltuva teos on **Jostein Gaarderin Sofian maailma**. Kirja soveltuu erityisesti teini-ikäisen johdatukseksi filosofian salaisuuksiin. Gaarder luo maailman, jossa todellisuus ja tuonpuoleinen vaihtavat paikkaa. Lukija saa oppia filosofian historiaa antiikista alkaen aina tuoreisiin ajattelijoihin asti. Gaarderilta olisi toivonut laajempaa osuutta itämaisille filosofioille, länsimainen filosofia tulee käydyksi tarkoin läpi. Sofian maailma kuljettaa lukijaa teinityön maailmassa, johon tulee outo filosofian opettaja, tumma, tuntematon tyttö ja tämän isä. Ulottuvuudet heittävätkin lopuksi kuperkeikkaa ja lukija kohta epäilee omaa olemassaoloaan. Tälle kirjalle toivoisi renessanssia, sillä sen maailma on yhtä kiehtova kuin Hobittien tai Rohkelikkojen maailma.

YMPÄRISTÖN FILOSOFIA

Kuva ei ole Venetsiasta, vaan pienestä ranskalaiskaupungista Alppien lounaisrinteiltä. Foto: Jarno Ristaniemi

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Risto Isomäki, Petri Tolppanen, Jussi Kaakinen

Sarasvatin hiekkaa

sarjakuva

Risto Isomäen kirjan pohjalta kirjoittanut Petri Tolppanen ja piirtänyt Jussi Kaakinen

TAMMI, ISBN: 978-951-31-4322-0, 72s.

Sarasvatin hiekkaa oli loistava ekotrilleri ja siitä on tehty aivan ylivoimainen sarjakuva. Kertomus etenee juohevasti ja sen vaihtelevat tapahtumat sekä alueet Grönlannista Intiaan antavat mahdollisuuksia piirtäjälle toteuttaa todella onnistunut kokonaisuus. Piirrosten tyyli on kohtuullisen realistista ja kuvakulmien valinta parhaimmillaan elokuva-
maista.

Albumi kannattaa sujauttaa laiskasti lukevan teinin nenän eteen. Sarjakuva voi innoittaa tarttumaan alkuperäisteokseen ja muihinkin Isomäen kirjoihin.

Katajavuori Riina (kirj.) – Savolainen Salla (kuv.):

Pentti miesten Lapin-reissulla

TAMMI, ISBN: 978-951-31-4119-6, 32s.

Stereotyyppinen mielikuva miehistä ja Lapista sekä niiden yhdistelmästä. En ymmärrä tekijöiden motiiveja tällaisen läpyskän väsäämiseen. Tavallaan se tietysti kuvaa Lappia, Lappia hiihtokekuk-
sen näkökulmasta ja kämppä on kaikkea muuta kuin kämppä. Sotkemisen hyväksyminen, metelöinti ja ylimalkainen riekkuminen antavat hyvin pinnallisen kuvan maailmasta. Jos tämän kuvakir-
jan sattuisi lapselleen tai lapsenlapselleen hankkimaan, niin oikea tapa lukea sitä lapselle on lukea kriittisesti, osoittaen stereotyyppit ja erilaiset seksistisesti suuntautuneet näkemykset (Ovat sisäänkirjoitettuja ikään kuin piilo-opetussuunnitelmana.).

Suhtautuminen luontoon ja ympäristöön on muutokses-
sa. Kirkon auktoriteetti merkitsee ihmeitätekevän paljon
monien poliitikkojenkin arvomaailmalle. Kirkolla on omat
ohjeistuksensa energiankäytön ja eettisen sijoittamisen suh-
teen. Oleellisen tärkeä on muutos luomakunnan herra -ih-
misestä luonnon ja elinympäristön säilyttäjäksi ja varjelijak-
si.

Lukiessani YLE.fi uutisia 19.08.2008, pisti silmäni otsi-
kointi

Papit: Luonnon tuhoaminen on syntiä

*"Pohjoisen pappien kokous tuomitsee luonnon tuhoamisen
syntinä. Norjan Svanvikissa koolla olevat Ruotsin, Norjan ja
Suomen pohjoisten hiippakuntien edustajat ovat huolissaan ilmas-
tonmuutoksesta.*

*Oulun hiippakunnan piispa Samuel Salmen mukaan kristityt
eivät voi hyväksyä, että lahjaksi saatu luomakunta kärsii ja tuhou-
tuu."*

Siinäpä hyvän paimenen sanoja elämän ohjeeksi.

Seuraava papillinen jyrähdys uutisoitiin jo 09.09.2008
YLEn nettisivulla:

Piispa Wille Riekkinen moittii uraniuutisointia

*"Kuopiossa tiistaina alkaneessa piispainkokouksessa puhuneen
Riekkisen mielestä uranikaivoshankkeita puuhaavat palkkasotu-
rit, jotka ajavat niitä kuin käärmettä pyssyyn. Riekkinen moittii,
että media on ottanut uraaniasiassa postikonttorin roolin.*

*- Uranikaivoshankkeen puuhaajat ovat informoineet ahkeras-
ti, ja media on tullut kiltisti perässä. Lähdekritiikki ja hankeana-
lyysi varsinkin sieltä haittapuolelta ovat jääneet tekemättä, jolloin
kuvasta on muodostunut yksipuolinen, Riekkinen sanoo.*

*Postikonttorijournalismissa vaaroja on hänen mukaansa vähä-
telty ja tilannetta on seurattu tanssien pitkälti kaivosalan edusta-
jien pillin mukaan."*

Riekkinen on oikeassa kritiikissään. Sama perässä juok-
su toteutuu lähes jokaisessa isommassa 'projektissa', olkoon
kyse Vuotoksesta tai moottoriteistä tai ydinvoimaloista.
'Journalismi' saa piirteitä, joita on totuttu pilkkaamaan
Brezhnevin aikaisiksi.

Riekkisen moitteitten perään luinkin seuraavan otsikon
samalta päivältä ja samasta lähteestä.

Fingridin väittää tuulivoiman käyvän kalliiksi

*"Hallituksen suunnittelema tuulivoimatuotannon moninker-
taistamisesta vaatisi miljardiluokan tuotantotuet ja investoinnit,
väittää kantaverkkoyhtiö Fingrid.*

*Hallitus suunnittelee kasvattavansa tuulivoimatuotantoa
Suomessa 20- tai jopa 40-kertaiseksi nykyisestä 2 000 - 4 000
megawatista vuoteen 2020 mennessä. Kantaverkkoyhtiö Fingri-
din mukaan nykyinen verkko ei pystyisi käsittelemään uusien
tuulipuistojen tuotantoa.*

*- Tuulivoima ei ole tällä hetkellä kilpailukykyistä vaan se vaatii
tuotantotukia ja tukia investointeihin, esittää Fingridin toimitus-
johtaja Jukka Ruusunen.*

*Joidenkin arvioiden mukaan uudet tuulipuistot vaatisivat
yhteensä jopa miljardiluokan tuotantotuet ja investoinnit kanta-
verkkoon, mikä saattavat nostaa kuluttajien sähkölaskua.*

*Fingridin mukaan hallituksen parhaillaan pohtima tuulivoi-
man tuotantotuki muistuttaisi maataloustukea, jolla ylläpidetään
kannattamatonta toimintaa.*

*- Meidän on nyt tehtävä poliittisia valintoja sen suhteen mi-
ten ilmastonmuutosta torjutaan, palavatko lamput jatkossakin ja
mitä sähkö saa loppukäyttäjälle maksaa, Ruusunen aprikoi."*

Mitä tuo edellä lainaamani uutinen viestii? Meillä on
kantaverkkoyhtiö, jonka tehtävänä on ylläpitää suurimpia
voimalinjoja valtakunnan alueella. Kantaverkkoyhtiölle ei
sovi tuulisähkö, koska se vaatisi suuret investoinnit, siis
tuulienergia on kannattamatonta.

Fingridin tehtävä on kuitenkin ylläpitää verkkoa ja siis
tehtävä jatkuvasti huolto- ja uusintatöitä, jotta verkko vas-
taisi tämän päivän ja tulevaisuuden vaatimuksia. Ei kai
Fingridissä kuvitella voitavan jättäytyä menneisyyteen?

Taannoin haluttiin tuoda Venäjältä sähköä Suomenlah-
den ali, mutta hanke tyrmättiin, koska venäläinen sähkö oli
huonoa ja epäluotettavaa. Todellinen syy oli Fingridin yllä-
pitämän kantaverkon haavoittuvuus. Kantaverkkoa olisi
pitänyt ajanmukaistaa huomattavissa määrin, jotta Ignali-
nan voimalasta saatava sähkö olisi voitu syöttää jakeluun.

Olemme siis tilanteessa, missä yhdenlainen sähkö on
epäkuranttia ja toisenlainen on kannattamatonta koska se
on kannattamatonta. Miksi sitten suomeen rakennettava
ydinvoimala ei kaada verkkoa saati, että torjuttaisiin al-
kuunsa ydinvoimaloitten suunnittelukin. Viimeisin tarjous
tuli ramimiehen tyyliin Paavo Lipposelta, joka halusi heti
kerralla kolme ydinmiilua Suomeen. Tarpeellista olisi uusia
kantaverkko jo siksikin, että siirtymällä korkeajännitteiseen
tasavirtaan voitaisiin pienentää verkon hävikki alle puoleen
nykyisestä - ja se tarkoittaa jopa viittätoista prosenttia siir-
retyn sähkön määrästä. Muutos maksaisi itsensä varsin
nopeasti. Tuulisähköä on tuotettu jo varsin pitkään Tans-
kassa. Heikäläinen systeemi perustuu paljolti yksityisten
tuulimyllyjen varaan. Maatila voi olla täysin omavarainen
sähkön suhteen ja syöttää ylijäämän verkkoon. Järjestelmä
on hyvin joustava päinvastoin kuin yleensä Suomessa an-
neetaan ymmärtää.

Syksyyn ajoittunut talouskriisi ja siitä todennäköisesti
seuraava maailmanlaajuinen taantuma ja mahdollinen
lama voivat toisaalta vähentää saastekuormitusta, mutta
toisaalta ollaan valmiimpia lykkäämään erilaisia ekologisia
ratkaisuja tulevaisuuteen vaikka aikaa ei ole hukattavaksi.
Tänä syksynä on myös kunnallisvaalit. Monessa kunnassa
on vireillä erilaisia kaivoshankkeita, jopa uranikaivoksia.
Lähin uranikaivoshanke näin pohjoisesta näkövinkkelistä
on Ylitornion ja Rovaniemen rajalla. Lähin ydinvoimala-
hanke on puolestaan Simossa, Lapin läänin lounaisimmassa
kolkassa Karsikkoniemessä. Vistolta tuntuvat tuollaiset
hankkeet, teinipoikana seilasin Karsikon vesillä ja kiipeilin
siellä olevalla hiidenkiukaalla, joka lienee, erään oletuksen
mukaan, pronssikautinen hautalatomus.

**Suurena toiveena ja rukouksena onkin nyt, että Sal-
men ja Riekkisen Pyhä Henki laskeutuisi noiden vallasta
humaltuneiden ja todellisuuden kadottaneiden tolvanoi-
den ylle ja kirkastaisi heille oikean tien.**

Risto Isomäki**34 tapaa estää maapallon ylikuumeneminen**

TAMMI, ISBN: 978-951-31-4151-6, 253s.

Järkevistä vaihtoehdoista hullun tiedemiehen ratkaisuihin. Isomäki on tässä kirjassaan asialinjalla esitellen erilaisia menetelmiä, joilla uskotaan olevan mahdollista estää täydellinen ekokatastrofi.

Isomäki esittää kirjansa aluksi uhkakuvan ilmaston lämpenemisen seurauksista. Hapen väheneminen ilmakehässä tiettyyn määrään aiheuttaa lisääntymiskyvyttömyyden nisäkkäille, metaanin rikastuminen hiilimonoksidiksi puolestaan tappaisi meidät häkään. Kyse on lopultakin varsin pienistä muutoksista, jotka ylittäessään kriittisen pisteen, sysäävät nopean muutoksen käyntiin.

Risto Isomäen ehdotuskokoelmassa on seitsemäntoista tapaa hiilen varastointiin maaperään. Kirjoittaja perustaa osin omiin kokemuksiinsa. Osa menetelmistä on sellaisia, että kuka tahansa voi niitä toteuttaa hyvinkin helposti, kuten kekomuurahaisten suosiminen metsissä ja pihapiirissä. Osa menetelmistä on taas sellaisia, ettei niitä aivan helpolla nielaise.

Yhteisöille ja suurille yrityksille sopivia menetelmiä olisivat mm levien hyödyntäminen jätevesien puhdistamisessa ja sitten jatkojalostus biodieseliksi. Vanhojen öljylähteiden käyttö hiilidioksidin varastointiin on hyväksytty jo Norjassa tavoitteeksi. Systemin etuna on mahdollisuus pumpata hiilidioksidilla viimeisetkin sakat öljylähteen pohjalta, jolloin varastoinnin kustannukset olennaisesti pienenevät.

Seuraavaksi onkin esittelyvuorossa seitsemäntoista tapaa lisätä maapallon heijastavuutta lämpötilan alentamiseksi. On esitetty suurisuuntaisia menetelmiä erilaisten heijastavien materiaalien kylvämiseksi avaruuteen, tai erilaisten peilien rakentamista Auringon ja Maan välille Lagrangen pisteeseen, jossa painovoimakentät kumoavat toisensa. Huono puoli näissä menetelmissä olisi jäädyttävän vaikutuksen kohdistuminen stratosfääriin yläilmakehän otsoonia vähentävästi. Toinen vähintään yhtä vakava ongelma olisi noiden menetelmien erittäin vaikea ja hidas peruutettavuus mikäli jäähtyminen olisikin liian tehokasta.

Mielekkäitä menetelmiä monessakin suhteessa olisivat jäätiköiden nokeentumisen estäminen ja toisaalta lumipeitteen kasvattaminen erityisesti pohjoisilla alueilla. Nokeentumista aiheuttavat erityisesti kaikkein pienimmät hiukkas-
set, jotka kohoavat ylempiin ilmakerroksiin ja kulkeutuvat siten laajemmalle alueelle. Lumetusta voitaisiin lisätä laajoilla alueilla käyttämällä erityisiä jääsprinklereitä, tuulimyllyjä, jotka sirottavat erittäin pieniä vesipisaroita tuulen vietäviksi - eräänlainen sovellus laskettelurinteiden lumetuksesta.

Eräs tehokkaalta vaikuttava keino heijastavuuden lisäämiseksi olisi taigavyöhykkeen muuntaminen metsänhoidollisesti lehtipuuvaltaisemmaksi ja harvemmaksi. Epäilemättä metsäyhtiöt ovat kiinnostuneita tuollaiseen ekologiseen metsänharvennukseen. Nopeimpia tapoja ongelman korjaamiseen olisi suihkukoneiden aikataulujen muuttaminen niin, etteivät tiivistymisvanat aiheuta lisää lämpökuormitusta, vaan olisivatkin jäädyttäviä.

Kolmantena osiona Isomäki esittelee erilaisia keinoja kasviuonekaasujen vähentämiseksi. Osa konsteista on sellaisia, että kuka tahansa voi niitä toteuttaa, kuten valinnat ruokaostoksilla ja liikkumisessa. Asunnon lämmitysjärjestelmän valinta on myös erittäin tärkeä ja vaikuttava ratkaisu. Maa- ja ilmalämpöpumput sekä pienet aurinko- ja tuulienergiaratkaisut ovat matalaenergia- ja passiivitalojen ohella tulevaisuutta.

Sähköyhtiöille on haastetta erilaisten tuuli- ja aurinkoenrgiajärjestelmien valinnoissa ja sähköverkkojen nykyaikaistamisessa vähemmän energiaa hukkaaviksi. Ydinvoimaloiden tehokkaammat mallit vaikuttavat liian vaarallisilta ja uraanin määräkin on rajallinen. Vesivoiman rakentaminen saattaa pahimmassa tapauksessa lisätä hiilidioksidipäästöjä lyhyellä aikavälillä. Turpeen käyttö biopolttoaineeksi olisi jo lähes yhtä vastuutonta kuin sademetsien hävittäminen öljypalmuplantaaseja varten. Ongelmia on paljon, mutta ratkaisujakin löytyy. Olennaista lienee se, että jokin menetelmä soveltuu jollekin alueelle ja jollekin se olisi turmiollinen. Erilaisista tavoista pitäisikin rakentaa monipuolinen verkosto, joka olisi nopeasti muunneltavissa kulloisenkin tarpeen mukaan.

Vakavia ajatuksia herättävä kirja, jonka soisi olevan paitsi peruskoulujen opetussuunnitelmissa omana kurssinaan, myös poliitikkojen työpöydällä aina muistutuksena kuin Maon Punainen kirja tai Raamattu.

Klassikot ovat siinä mielessä mukavaa luettavaa, että heihin syntyy jonkinlainen kontakti, vaikka ei olisikaan lukenut jokaista heidän teostaan huolella läpi. He ovat sanoneet mieleen jäävällä tavalla jotain tärkeää, ajassa olevaa ja kuitenkin yleispätevää, ei heistä muuten olisi klassikoita tullutkaan. Se, mikä on jäänyt itseltä lukematta, tulee tutuksi muiden, usein alan ammattilaisten tulkitsemana. Tämä pätee niin kaunokirjallisuuteen kuin tieteseen, erityisesti ympäristöfilosofiaan. Monet ympäristöfilosofian klassikot eivät ole olleet ammattifilosofoja, vaan filosofisia pohdintoja harjoittaneita kaunokirjailijoita.

Tällaisia ajatuksia tuli mieleeni, kun seitseman vuotta kestänyt valokuvausharrastukseni on tullut "väliraporttivaiheeseen". Jo alussa päätin, että kamera pysyy omalla 1060 neliön tontillani Erätie 14: ssä Viirinkankaalla Rovaniemen laidalla. Pohjana ovat Picalogin päiväkirjassa (www.timohelle.net) kuukausittain ilmestyneet eläinkuvat lyhyine teksteineen. Olen tehnyt niistä yhden vuosikierron, vuosituhannen alkua kuvaavan historiallisilla mullistuksilla ladatun epookin. Kun kysyn itseltäni väliraporttini käsissäni, onko työlläni ollut esikuvia, niin vastaus on: kyllä, ei enempää eikä vähempää kuin Aldo Leopoldin A Sand County Almanac. Näin siitä huolimatta, viittaamaan alussa mainitsemiini klassikoiden monilta suunnilta tuleviin vaikutuksiin, että en ole lukenut kirjaa systemaattisesti kertaakaan läpi. Aldo Leopold on toki muuten tuttu. Siteerasin häntä omissa töissäni jo 1970-luvulla, en kuitenkaan hänen ympäristöetiikan tekstejään, vaan riistabiologisia julkaisuja. Häneltä on peräisin omalla tutkimusalallani (poronhoidon ekologia) edelleen keskeinen kantokyvyn käsite, ts. kuinka monta eläinyksilöä tietty alue pystyy elättämään.

Leopoldin ympäristöetiikan perusajatuksat valkenivat minulle vasta myöhemmin, paljolti työpaikkani seinänaapurin Arto Naskalin ansiosta. Leopoldille ihminen on osa bioottista yhteisöä, ja ihmisen velvollisuus on säilyttää se "kauniina, eheänä ja tasapainoisena", kolme sanaa, joiden sisällöstä on kirjoitettu formaalia ympäristöetiikkaa satoja, ellei tuhansia sivuja.

Varsinainen A Sand County Almanac kuvaa hänen Wisconsinissa olleen kotinsa lähiympäristön kasveja ja eläimiä. Olennaista on paikallisuus, tosin holistisesti ymmärrettyinä. Se ei ollut kiivasta tahtia autoistuvassa Amerikassa enää yhtä itsestään selvää kuin 70 vuotta aikaisemmin syntyneelle Henry Thoreaulle, jonka Elämää metsässä ja kävelyretket kotikaupunkinsa ympäristössä olivat loistavaa paikallisuuden ylistystä. Kysymys ei ehkä sen kummemmasta asiasta kuin siitä, että aidoimmat kuvaukset pystyy kirjoittamaan paikoista, jotka perin juurin tuntee.

Nykyisin paikallisuuteen liittyy myös vahva eettinen lataus autoilun ja lentämisen aiheuttaman ympäristö-rasituksen vuoksi. Pentti Linkolan sanoin: ihmisen pitäisi elää siten, että aamulla herätessään hän näkee ikkunaan

FT, dos., erikoistutkija
Kuva: Metla

saman maiseman 95 aamuna sadasta. Tästä oli kysymys myös omassa valinnassani keskittyä pihapiirin eläinten kuvaukseen; ei siis Huippuvuorille, Galapagossaarille tai muihin luontokuvaajien toivekohteisiin. Rehellisyyden vuoksi on kuitenkin sanottava, että päätöksen teki helpoksi se, että en ole ollut innostunut matkustelusta muutenkaan, ja takana oli sitä paitsi kuusi vuotta Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtajana, jona aikana matkustuskiintiöni tuli kertakaikkiaan täyteen, vaikka huomasinkin sen vasta jälkikäteen.

Kun paikallisuus yhdistetään vuodenkiertoon, syntyy aivan omanlaisensa kokonaisuus. Erätien pihapuut ja rakennelman saavat yksilölliset piirteensä, lähes personoituvat. Syksyllä korppi lentää pihakuusen latvuksen ohi, talvella siellä ajavat oravat toisiaan takaa, huhtikuun aamuna kuusen latvassa istuu kevään ensimmäinen räkättirastas. Paikallisuus ja vuodenaajat kulkevat käsi kädessä joka- ja arkipäiväisyyden kanssa. En odota näkeväni pihallani ihmeitä, mutta se on vain mittakaavakysymys, sillä ihmeitä voi tehdä pienistäkin asioista. Ihminen tarvitsee muutteita, tekee jotain toisin muutteen vuoksi, kuten Torniojokivarressa sanotaan. Niinpä teen välillä kuvausretkiä oikein eväiden kanssa vintille tai piharakennukseen, joista molemmista avautuu toisenlaisia näkymiä kuin normaaleilta kuvauspaikoilta keittiön tai olohuoneen ikkunasta. Sen, että olen kiinnostunut harakoiden, varpusten ja talitinttien valokuvaamisesta, voi tulkita ilki-kuriseksi kommentiksi luontokuvauksen ja muunkin kuvallisen viestinnän nykysuuntaukselle, jossa on oltava eksotiikkaa, dramatiikkaa ja kuvauskohteina mahdollisimman karismaattiset linnut ja nisäkkäät.

Aldo Leopold oli koulutukseltaan metsätutkinnon suorittanut riistabiologi. Hänen suurimpana huolelanaan oli holtittoman ja lyhytjänteisen maanviljelyn aiheuttama eroosio entisillä preerioilla, ja taistelu eroosiota vastaan olikin A Sand County Almanac keskeinen ekologinen teema. Alkuperäinen ajatukseni pitää

työasiat ja valokuvausharrastus erillään toisistaan on onnistunut huonosti. Kun yksi keskeinen tutkimuskohteeni on ollut ilmastonmuutos, niin mihinpä sitä silmänsä laittaa edes omalla kotipihallaan: sanonta ”lanta sakenee ja lappi pakenee” näkyy jo pihan linnuston muutoksissa. Jokainen uusi lintulaji, kuten pikkuvarpunen parin viime vuoden aikana, on tervetullut, mutta samalla ei voi välttää ajatusta niistä syistä, jotka nostavat etelän linnustoa kohti pohjoista. Viattomuuden aika on mennyt, eikä ehkä koskaan enää palaa.

Mutta samalla olen kansalainen Timo Helle, joka on kiinni johdoilla, putkilla, tilinauhalla ja viimeisten korahdusten tullessa letkulla niin kuin jokainen muukin siinä elämänmenossa, jonka tietää kestävämmäksi. Silloin ilmastonmuutos ei ole pelkästään tieteen vaan mitä suurimmassa määrin käytännön ongelma. Koska ostin talon lähinnä ulkonäön ja komealta kalskahtavan osoitteen perusteella, hyväksyin monia puutteita, kuten suoran sähkölämmityksen. Onneksi keittiön hella

oli sentään säästynyt 1970-luvulla tehdyssä remontissa. Omaatuntoa helpottaakseni siirryin Kainuun ekosähkötilaajaksi, tiivistin kuistin eristystä, ja nyt pitäisi hankkia lämpöilmapumppu. Viime vuonna auton matkamittariin tuli 5000 km, joista suuri osa kertyi käynneistä Lokassa Metsähallitukselta vuokraamalla kämpällä. Sen verran olen tiukasta paikallisuudesta.

lipsunut. Lihaa syön, mutta vain hirveä, poroa ja kalaa.

Aldo Leopoldin aikana ympäristön- ja luonnonsuojelua ei ymmärretty elämäntapakysymyksinä samalla tavalla kuin nykyisin. Hänen lähestymistapansa liittyi kuitenkin selvästi amerikkalaisen pragmatismen perinteeseen, jota nykyisistä amerikkalaisista ympäristöfilosofoista edustaa puhtaimmillaan Bryan G. Norton. 1990-luvulla, kun ympäristöfilosofia oli jakaantunut kahteen leiriin, luonto- ja ihmiskeskeisiin suuntauksiin, Bryan Norton teki kompromissin ja loi käsitteen heikko ihmiskeskeisyys. Se tekee oikeutta sekä luonnolle että ihmiselle, Erätiellä ja muualla.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Paul Darby

**Selkeyttä, valoa, harmoniaa
Joka kodin fengshui**

ISBN: 978-951-556-138-1

HELMI, 160s. Suomentaja: Mari Hyypiä

Hauska opas taloon ja puutarhaan.

Arvoisa lukija voi nyt hillitä ylimielistä hymyään, sillä fengshui on peräti vakava asia. Kiinassa edelleenkin miljoonat ihmiset hankkivat asiantuntijan ottamaan selvää maaperän energioista ennen rakentamista. Kiinalainen pihapiiri ja puutarha ovat tuhansia vuosia noudattaneet fengshuin harmoniaa.

Kiinalaiseen ajatteluun kuuluu olennaisena erilaisten filosofioitten, uskontojen ja uskomusten yhteensovittaminen. Kaiken tarkoituksena on pyrkimys harmoniaan ja harmonia edustaakin kiinalaiselle onnellisuutta. Mikäli asunnossasi tai asuinympäristössäsi on jotakin silmää häiritsevää, se rikkoo harmonian.

Tämä pieni fengshui-opas auttaa huomaamaan ärsykkeet ja korjamaan tilanteen. Osa neuvoista on aivan järkeen käyviä, jopa 'itsestään selviä', kun vain hoksaa. Osaan vaikuttaa selvästi täysin toisenlainen kulttuuritausta ja niitä on vaikeampi mieltää – voi olla, etteivät ne meikäläiseen maailmankuvaan sovellukaan. Sinänsä harmonian etsintä on yhtäläinen niin nykypäivän kiinalaiselle kuin antiikin Hellaan jälkeläisillekin.

Sari Savikko

Muistojen koulutaulut

TAMMI, ISBN: 978-951-31-4396-1, 288s.

Nostalginen kuvakirja vanhoista koulujen opetustauluista. Painoasu on lähes taidekirjojen luokkaa ja oikeutettuhan se on, kun selaa kirjaa ja lukee taiteilijoiden nimiä. Ulkomaisissa tauluissa ei aina ole tekijän nimeä, mutta kotimaisista tekijät tiedetään. Eturivin taiteilijoista voi mainita mm Venny Soldan-Brofeltin, Hugo Simbergin ja lintumaalarina tunnetun Matti Karppasen. Satukirjojen ja postikorttien kuvittajina tunnetut Rudolf Koivu ja Martta Wendelin ovat myös kantaneet kortensa kekoon. Pohjoisen taiteilijoita edustavat Juho Kyyhkynen ja Eetu Isto.

Taulut kertovat paitsi historiallisia tosiasioita, myös aikansa asenteista ja arvomaailmasta. Ulkomaisissa tauluissa on esimerkiksi ihmisrotuja esittelevä taulu, jossa yleväkatseinen valkoinen mies on keskellä ja muut rodut ympärillä vähemmän edustavasti toiseudessa. Erityisesti tupakan viljelyä esittävä taulu on paljastava ja samalla hyvin realistinen aikansa ilmaus 1800-luvun lopusta. Mustat miehet kantavat tupakanlehtiä, kantavat paaleja ja tekevät istutukset; valkoinen mies on valkoisissa vaatteissa, susikoira hihnassa ja ruoska kädessä. Ajatuksia herättä teos niin filosofille, kasvattajalle kuin taiteenharrastajallekin.

Parvela Timo: Tuliterä. Sammon vartijat 1

ISBN: 978-951-31-3999-5

TAMMI, sivuja: 227

Parvela Timo: Tiera. Sammon vartijat 2.

ISBN: 978-951-31-4316-9

TAMMI, sivuja: 271

Sammon osat ovat hajallaan ympäri maailmaa jakaakseen hyvinvointia kaikille tasaisesti. Pohjola pyrkii saamaan Sammon kokonaan itselleen. Ei, ei tässä ole kyse finanssiyhtiöiden kilpailusta keskenään, vaan Kalevalasta innoituksensa saaneesta nuortenkirjaasta. Lajityyppi on nykyisin niin suosittu mystiikka, eikä siinä mitään, sillä onhan J R R Tolkien myös saanut virikkeensä osin Kalevalasta.

Kerronta on luontevaa eikä kirjassa ole osoittelevaa moralismia. Juoni kulkee perinteisellä ja turvallisella Viisikko-kaavalla hyvän puolesta pahaa vastaan. Seikkailussa ovat vastakkain Väinölä ja Pohjola, jossa Pohjolan voi tulkita

edustavan ympäristöstä ja ihmisistä piittaamattomana globalisaatiota, Väinölä edustaa vihreitä ja pehmeitä arvoja sekä elämän säilyttämistä. Henkilöhahmot ovat modernisoituja Kalevalan sankareita, iältään tosin varsin nuoria esikuviansa verrattuina. Kirja on monin paikoin varsin suoraa Kalevalan uudelleen kirjoittamista, millä voi olla suurta houkutusta saattaa lukija Kalevalan ääreen - ja, miksei kanteleen soittoon.

Timo Parvela on saanut *Tuliterästä* Topelius palkinnon täysin ansaitusti. Hänen rakentamansa tarina kuljettaa lukijaa läpi ajan ja myyttien maailman. Luontokuvaus on korkealla tasolla, olematta kuitenkaan maalaileva. Kuvaukset saavat pohtimaan maisemien esikuvia edistäen siten osaltaan luontomatkailua. Kaikkineen hieno teos, jonka tarinan edistyminen antaa odottaa jatkoa Sammon vartijoille.

YMPÄRISTÖETIIKKA JA ELÄINTEN OIKEUDET

Esitelmä 'Eläinten oikeudet ja ympäristönsuojelu'-seminaarissa Oulussa 21.1. 2007

Kari Väyrynen

Itseäni on aina ihmetyttänyt, miksi eläinten oikeuksien puolustajat pitävät usein kotieläimiä ja jopa kerskuvat sillä. Samaan ongelmaan liittyy se, että eläinten oikeuksien puolustajat kiinnittävät suurta huomiota koe- ja tuotantoeläinten asemaan eivätkä niinkään kyseenalaista lemmikkien pitoa. Meillä ilmeisesti oletetaan olevan oikeus lemmikkieläimen pitoon, jos sille taataan ihmisenäkökulmasta katsoen hyvät olot.

Itse tapaan mieluummin eläimen vapaana luonnossa ja nautin siitä vapaana osana ekosysteemejä ja maisemaa, suhteellisen villinä oliona, jonka kohtaaminen säävyttää eri tavoin kuin kesyn ja vangitun lemmikin kanssa eläminen. Kun muistelen lemmikkejä, joita minulla on ollut, niiden kanssa seurustelu ei ole jättänyt koskaan niin pysyvää jälkeä kuin maakotkan tai ketun kohtaaminen luonnossa. Kotieläin on aina orja, vaikka sitä kohdeltaisiin kuinka hyvin – vain villieläimen kohtaaminen on verrattavissa itsenäisen ja vapaan toisen ihmisen kohtaamiseen. Tuo kohtaaminen sisältää aitoa toiseutta ja vierautta, joka on oppimishaaste. Kotieläin on vain puoleksi eläin, puoleksi ihminen – siksi siinä ei ole mitään aitoa ja alkuperäistä.

Ontologinen perusta: eläin, kotieläin, lemmikki

Arvofilosofia, etiikka ja metafysiikka liittyvät aina toisiinsa. Ympäristöfilosofia jatkaa materialismin ja naturalismin perinteitä ja hylkää idealismin, joka tukee ihmiskeskeistä ajattelua nähdessään 'henkisen' aineellista arvokkaampana. Arvofilosofian kannalta metafysiset kannanotot ovat välttämättömiä, koska emme voi yksinkertaisesti sanoa että kaikki on arvokasta ja eettisesti huomioitavaa. Tällöinhän riittäisi valita arvalla oliot, joiden suhteen eettiset normit ovat tarpeen. Meidän täytyy pikemminkin tehdä hyvin perusteltuja valintoja toimintamme suhteen. Mitkä oliot ovat niin arvokkaita, että niihin kohdistuvaan toimintaan tulee luoda eettisiä normeja ja sääntöjä? Saanko potkaista tiellä lojuvaa männynkäpyä? Entä sillä tallustavaa siiltä? On pitkälle metafyyssinen kysymys, millaiset oliot ansaitsevan eettisen huolemme. Tiedämme jo omasta olemassaolon tavastamme suhteellisen välittömästi, mitä on arvokas olemassaolo ja mitkä ovat sen loukkauksia. Analogisesti muut elävät oliot, joilla on kokemuksia, ovat arvoja ja niiden loukkauksia mieltäviä.

Arvostamisen kriteereistä keskustellaan: tulevatko kyseeseen itsemme kaltaiset järkevät, sosiaaliset, tuntevat, elävät oliot vai myös muut, esimerkiksi yksisoluiset eliöt? Harvinaisuus ja ainutlaatuisuus on myös elottomassa luonnossa arvo: erikoinen luola, kristallisaatio,

esteettisesti merkittävä vuori jne. voi olla eettisesti huomioitava kohde. Etiikan historiassa jo ihmisen määrittely on ollut metafyyssinen kiistakysymys. Aristoteles ei pitänyt orjia täysin ihmisenä vaan pikemminkin työvälineinä: siksi niitä saikin kohdella kuin työvälineitä. Vaikutti mielettömältä kysyä, tuleeko työvälineen onnellisuutta pyrkiä edistämään – siksi etiikka koski Aristoteleen mielestä vain toisia 'täysivaltaisia' ihmisiä, vapaita kreikkalaissyntyisiä miehiä.

FT yliopistonlehtori
Kuva: Oulun Yliopisto

Ympäristö- ja eläinetiikan taustalla on luonnon aktiivisuutta ja luovuutta korostava käsitys luonnosta. Luontoa ei pidetä enää pelkkänä mekanismina, vaan katsotaan että luonnossa on päämäärähakuisuutta, aktiivisia pyrkimyksiä ja luovia voimia. Luontokäsitys on muuttunut entistä biologisemmaksi, kun se vielä 1700-luvulla oli fysikalistinen, koneanalogiaa painottava. Myöskään eläimiä ei enää pidetä mekaanisina automaatteina, kuten Descartes aikanaan ajatteli, vaan ne nähdään tietoisina, tuntevina ja aktiivisina subjekteina. Ihmisen ja eläimen välinen ero on enää aste-ero. Eikä ihminen enää ole evolutiivisen 'täydellisyyden' mitta.

Paitsi kysymys ihmisestä, myös kysymys eläimestä on kiinnostava metafyyssinen ongelma. Vielä Aristoteles piti eläimiä orjien tapaan välineinä. Vaikka hän kuvasi tarkkaan myös villieläimiä, hän ei antanut niille erityistä arvoa. Vasta myöhäisantiikissa tuli esiin ajatus eläinten erityisestä arvosta, kun pyrittiin osoittamaan, että niiden mentaaliset kyvyt eivät ole oleellisesti heikompia kuin ihmisellä. Aristoteellinen käsitys eläimen välinelonteesta säilyi kuitenkin pitkään dominoivana: vielä Kant katsoi vain ihmisellä olevan mittaamattoman arvon (*Würde*), kun taas eläimellä on vain hinta (*Preis*). Emme vielä- kään yleensä kyseenalaista ihmisen oikeutta omistaa ja myydä eläimiä.

Onko välineenä käytetty eläin tosiaankaan enää luontoa vai onko se työkalumainen artefakti? Vaikka kysymys ehkä tuntuu mielettömältä, on sitä tärkeää pohtia. Kotieläimet ovat kesytettyä,¹ ihmisen tarkoitukseksi alistettua luontoa. Siten kotieläimet eivät edusta 'alkuperäistä' luontoa vaan ovat pikemminkin *hybridejä*, eräänlaisia sekasikiöitä luonnon ja kulttuurin välimaastossa. Bruno Latourin mukaan yhä suurempi osa 'luon-

nosta' on muuttunut hybridiseksi – vaikkapa otsoniauko on toinen esimerkki ihmistoiminnan tuottamasta luonnon ja kulttuurin risteytymästä. Siksi olen taipuvainen ajattelemaan, ettei kotieläimillä ole niin suurta ympäristöarvoa kuin villieläimillä – kun romantiikan jälkeen itse 'villeyttä' on opittu pitämään tärkeänä arvona.

Esimerkiksi susi on tässä suhteessa arvokkaampi kuin koira. Sudella on ympäristöarvojen kokonaisuudessa ehkä pienempi taloudellinen arvo kuin koiralla² mutta suurempi ekologinen, esteettinen ja intellektuaalinen arvo. Susi on tärkeä osa (a) ekosysteemejä mm. hirvikantojen pienentäjänä ja muodostaa oman lisänsä luonnon monimuotoisuuteen, se on (b) esteettisesti 'ylevä' ilmestys ja kulttuurisesti tärkeä symbolieläin³ sekä vielä (c) intellektuaalisesti mielenkiintoinen tutkimuskohde. Kaikilla villieläimillä on tämäläisiä arvoja. Mitä erikoista sitten kotieläimissä on niiden taloudellisen arvon lisäksi? Mielestäni ei juuri mitään. Niihin muodostetut psykososiaaliset suhteet ovat hyvin korvattavissa ihmissuhteilla. Sen sijaan villieläinten arvoa ei voi mikään kompensoida.

Anatomisesti ja fysiologisesti kotieläimetkin ovat eläimiä, ne eivät välttämättä oleellisesti eroa luonnon eläimistä. Missä ero sitten on? Ero liittyy olennaisesti siihen, miten eläinten elämän päämäärät muotoutuvat. Tehomaatalouden tuotantoeläimet ovat lähes pelkän koneen asemassa, talouselämän tehokkaita tuottajia. Niiden omat päämäärät ovat yhdentekeviä, ne ovat pelkkiä välineitä. Lemmikkieläimet ovat ainakin näennäisesti vapaampia ja niitä kohdellaan ystävällisemmin.

Kuitenkin lemmikkieläimelläkin on ihmiselle sosiaalinen funktio, joka ei välttämättä kovin hyvin vastaa sen mahdollisia omia, lajinmukaisia päämääriä. Siksi kissat ja jopa koirat – viimeistään 'juoksuaikana' - pyrkivät karkaamaan omistajiltaan. Eläinpsykologit ja -terapeutit pyrkivät sovittamaan tätä ristiriitaa ihmisen asettamien sosiaalisten vaatimusten ja lajinomaisen elämän vaatimusten (esim. em. lisääntyminen) välillä. Varsinkin koirilla, joita on jo pitkään mukautettu ihmisyhteisön vaatimuksiin, myös evoluutio on johtanut yhä 'ihmissäisimpien' yksilöiden menestykseen. Koirasudet, joita yritetään pitää lemmikkeinä, ovat kait lähimpänä lajin 'villiiä' alkumuotoa. Erilaisissa "lemmikkien oikeuksien julistuksissa"⁴ ei juurikaan korosteta niiden oikeutta lajinomaiseen käyttäytymiseen. Puhumattakaan siitä, että pohdittaisiin, onko meillä oikeutta pitää lemmikkejä, ja jos, niin miten se on perusteltavissa.

Merkittävä osa kehittyneempien eläinten lajinomaisesta elämästä perustuu taitojen opettamiseen seuraaville sukupolville. Mitä voi syödä, miten metsästetään jne. ei perustu pelkkiin vaistoihin vaan oppimiseen. Kotieläimet puolestaan pyritään sosiaalistamaan ihmisyhteisön sääntöihin. Siksi ne eivät useimmiten pärjää itsenäisesti luonnossa. Kotieläin elää jatkuvassa vaistoja ja inhimillisen kulttuurin ristipaineessa. Lajinomaisia oloja ei voida useimmiten taata edes lemmikkieläimille. Toisaalta etuna on se, että ihmisyhteisössä elävät eläimet eivät joudu jatkuvasti kamppailemaan olemassaolostaan. Ne on irrotettu evoluution välttämättömyyksistä, vapautettu olemassaolon taistelun pakosta. Voidaankin kysyä, onko tällainen eläin lopulta onnellisempi kuin villieläin?

Ainakin sen elämä on pidempi ja nautinnollisempi kuin villin eläimen. Mutta eihän ihmiselläkään onnellisuus määrity pelkän nautintojen määrän perusteella. Esimerkiksi maratonin juokseminen tekee ihmisen onnelliseksi, vaikka sen yksittäiset kokemuskvaliteetit eivät ole pääosin nautinnollisia. Siten voisi ajatella, että lyhyt ja vaikea elämä voi olla onnellisempi kuin pitkä ja tasaisen nautinnollinen.

Villi eläin elää vapaana luonnonympäristössä omassa ekologissa lokerossaan, johon se on evoluutiivisesti sopeutunut. Korkeammilla eläimillä myös kulttuuri, taitojen oppiminen ja opettaminen, on oleellinen osa tätä sopeutumista. Eläimen toimintamahdollisuudet

Lehmät laitumella. Viikinkimuseo Lofotr, Berg, Lofootit

riippuvat ympäristötekijöistä ja määräytyvät evolutiivisesti 'olemassaolon taistelun' logiikan mukaan. Elämä ei välttämättä ole niin nautinnollista, kuin lemmikkieläimellä, mutta ilmeisesti biologisesti ja psykologisesti tyydyttävämpää, koska luontaisia aktiviteetteja (esim. metsästys) voi harjoittaa paremmin kuin kotieläimenä. J.S. Mill sanoi kerran: "Parempi olla onneton Sokrates kuin onnellinen sika". Tämä viittaa siihen, että Millin mukaan varsinaiseen ihmisyyteen kuuluu siten esim. tiedostamisen tuoma ahdistus, jota eläimen tavoin nautinnosta toiseen kiitävä keskivertoihminen ei koe. Samoin voisi ajatella, ettei tyytyväisenä 'sohvaperunana' oleileva kotikissa koskaan pysty elämään 'täyttä kissan elämää'.

Kotieläimet ovat olleet ihmisen kehityshistoriassa tärkeitä yhteistyökumppaneita, jotka ovat auttaneet meitä sopeutumaan/hallitsemaan erilaisia luonnonympäristöjä entistä paremmin. Ne ovat olleet myös tärkeitä sosiaalisia kumppaneita. Teknologisesta kehityksestä huolimatta näköpiirissä ei ole, että eläinten käytöstä oltaisiin luopumassa – vaikka ehkä periaatteessa voitaisiinkin luopua. Siksi eläinten käytön etiikan kysymykset tulevat säilymään, vaikka saavatkin uusia muotoja.

Eläinten oikeuksista

Kotieläinten status joko (a) tuotannon välineinä tai (b) ihmisen seuralaisina on johtanut siihen, että keskustelussa eläinten oikeuksista on dominoivaksi kysymykseksi muodostunut kysymys eläimen yksilöllisistä oikeuksista ihmisoikeuksien tapaan. On joko kielletty kokonaan eläinten oikeudet tai sitten ne on nähty kuuluvan eläimille pitkälle samanlaisina kuin ihmisillekin, vapaan yksilön toimintamahdollisuuksia tukevana. Ympäristöeettiseltä kannalta suuntautuminen yksilöön on eläinoikeusajattelun erityispiirre, joka tuntuu eläintä luonnonolentona ja ekosysteemien osana ajateltaessa varsin kummalliselta mutta selittyy sillä, että kotieläimet ovat luonnosta suhteellisen vapaan ihmisyhteisön enemmän tai vähemmän täysivaltaisia jäseniä.⁵ Tyypillistä on, ettei kotieläinten suhteen olla halukkaita hyväksymään evoluution tosiasioita: valitellaan, että metsästyskoirat joutuvat susien saaliiksi tai vähätellään kotikissojen vaikutusta pikkulintu- ja oravapopulaatioihin. Myös luonnon käytössä niille halutaan taata ihmisen kaltainen dominanssi.

Locke toi esiin uuden ajan ihmisoikeusajattelun lähtökohdat korostaessaan perusoikeuksien koskevan "elämää, vapautta ja omistusta" (life, liberty, property). Ajatuksena oli, että yksilön oikeudet henkilökohtaiseen omaisuuteen ja sen vapaaseen käyttöön tulee taata. Naturalistiselta kannalta kiinnostavaa on, että oikeudet pohjautuvat ruumiillisuuteen: ihmisen alkuperäistä omaisuutta on oma ruumis ja sen kykyjen vapaa käyttö. Taloudelliselta kannalta keskeistä on työ ja oikeus sen vapaaseen myyntiin markkinoilla. Näkökulma oli siis alunperin orjuuden ja feodalismien vastainen: ruumiini ja työvoimani ei ole kenenkään toisen omaisuutta.

Locke ei vielä ajatellut eläimiä ja niiden oikeuksia. On kuitenkin luontevaa ajatella, että ruumiillisina oliona eläinten oikeudet perustuvat samaan lähtökohtaan, ruumiin ja sen kykyjen vapaaseen käyttöoikeuteen. Varsin pian Rousseau nostikin tämän näkökohdan esiin: on väärin vangita sekä eläimiä että alkuperäiskansojen edustajia. 'Lockelaiset' perusoikeudet tulee siis antaa kaikille eläville olioille. Ei ole perusteita rajoittaa niitä vain ihmiseen, koska myös eläimet pyrkivät luonnostaan ruumiillisten kykyjensä vapaaseen käyttöön eivätkä hyväksy vankeutta.

1700-luvulla ihmisoikeudet siis laajenivat (a) alkuperäiskansoihin, (b) naisiin ja (c) eläimiin. Oleellista oli yksilönvapauden takaaminen. Eläimillekin pyrittiin luomaan mahdollisimman 'sivilisoituneet' olot muiden 'porvarillisen yhteiskunnan' jäsenten tapaan. Oletettiin, että niiden perustarpeet ja intressit ovat periaatteessa samat kuin ihmisellä – keskustelua eläinten lajityypillisistä intresseistä ei vielä käyty. Oikeuksien toteuttamiselle oleellista oli ruumiillisen koskemattomuuden ja hyvinvoinnin takaaminen, ravinnon ja suojan tarjoaminen. Hutchesonin tapaan oletettiin, että eläimen elämä ihmisen suojaamana on parempaa kuin villissä luonnossa petojen armoilla. Eläinten pitoa sinänsä ei kyseenalaistettu. Eläinräökkäyksen eri muotoja – jopa eläinkoikeiden harjoittamista – kritisoitiin, mutta eläinten käyttöä sinänsä ei vastustettu.

Mitä on vapaus ja voiko eläin olla vapaa? Tämä on kiinnostava kysymys, pyrkiväthän radikaalin eläinoikeusajattelun edustajat usein 'vapauttamaan' eläimiä 'takaisin luontoon'. Ihmisenkin vapaus liikkuu tiettyjen välttämättömyyksien raameissa, se ei ole vapautta mielivaltaana (*liberium arbitrium*) tai pelkkää negatiivista vapautta, vapautta ulkoisista pakoista tai välttämättömyyksistä. Vapaus on aina positiivista, se on valittua ja vapaaehtoista sitoutumista tärkeinä pitämiimme asioihin.

Onko tarhasta vapautettu minkki todella vapaa? Onko pelkkä liikkumisen vapaus eläimen todellista vapautta? Negatiivisen vapauskäsitteksen mukaan näin tietenkin on – eläintä ei enää estetä, se voi valita oman ympäristönsä. Se ei kuitenkaan ole positiivisesti vapaa, koska se ei tule toimeen luonnossa; minkki ehkä oppii itse saalistamaan, muttei pärjää Suomen talvessa. Eläin voisi olla positiivisesti vapaa, jos se pääsisi sille sopivaan elinympäristöön ja jos se opetettaisiin – yleensä emon toimesta – tulemaan siinä toimeen. Siten 'eläinten vapauttajat' ovat lopulta yksilöliberalistisen ajattelun vankeja, samaistavat liikaa eläimen ja ihmisen vapauden toisiinsa. Ihmisen päästessä vankilasta hänellä yleensä on sosiaalisia verkostoja sekä tietoja ja taitoja selviytyä kohtuudella. Vapautetulla eläimellä ei tällaisia edellytyksiä ole. Se on kuin äärimmäisen laitostunut vanki, joka lopulta hakeutuu takaisin vankilan 'turvaan'. Jos eläin todella osaisi tehdä rationaalisia valintoja, voi hyvinkin olla, että se usein valitsisi mukavan vankeuden vaikka pa koe-eläimenä kuin olemassaolon taistelun villissä

luonnossa. Kysymys on kuitenkin absurdi, koska eläin ei rationaaliseen valintaan kykene. Ihmisen täytyy yrittää asettautua sen asemaan ja valita sen puolesta.

Mielestäni on johdonmukaista tunnustaa, että eläimellä samoin kuin ihmisellä on oikeus sille lajityypilliseen elämään. Perustavat oikeudet ovat ihmiselläkin osin biologisesti ankkuroituja. Olemme esimerkiksi sosiaalisia eläimiä, siksi vaikkapa poliittisen toiminnan oikeus on meille tärkeää. Oikeuksia ei kuitenkaan ole mielekästä ulottaa koko luontoon. Oikeuksia on vain subjekteilla, naturalistisesti katsottuna 'elämän subjekteilla', kuten Tom Regan on asian ilmaissut. Elottomilla objekteilla tai ekosysteemeillä, esimerkiksi vuorilla, ei ole oikeuksia, vaikka monet radikaalit ympäristöfilosofit ovat niin väittäneet. Esimerkiksi Leena Vilkka on vaatinut oikeuskäsitteen laajentamista paitsi eläimiin ja kasveihin, myös vuorten "ja muiden ekosysteemien" sisäisiin (intrinsic) oikeuksiin. (Vilkka 1997, s. 173). Vuori tai ekosysteemi ei ole subjekti, siksi sillä ei ole oikeuksia. Vuorella kyllä on merkittävää ympäristöarvoa monessakin mielessä: esteettinen, ekologinen, intellektuaalinen jne. arvo. Vuori ja muut elottomat oliot 'ovat', mutta pelkkä olemassaolon oikeus ei ole mitään ilman subjekta, joka tavalla tai toisella 'vaatii' saada olla. Jos elottomille olioille tunnustettaisiin pelkän olemassaolon oikeus, olisi jälleen pelkkää arpapeliä se, minkä meidän pitäisi 'antaa olla' ja minkä ei. Yhtä hyvin vuori voitaisiin silloin murskata moottoritien pohjiksi, koska nekin 'ovat'.

Kotieläimet ja lemmikit ympäristöetiikan näkökulmasta

Kotieläinten hybridiluonne aiheuttaa eettiselle arvioinnille siis vaikeuksia: toisaalta ne ovat (a) ihmisyhteisön jäseniä, toisaalta (b) 'villin' luonnon edustajia. Roolissa (a) tulee ensisijaisesti arvioida niiden ympäristövaikutuksia osana tuotantotoimintaa ja kulutusta, kuinka ekotehokasta eläinten pito tuotannossa on ja mikä on lemmikkien tuottama lisä aikaansaamaamme ympäristön kuormitukseen. Tältä kannalta tulisi pääosin vähentää eläinten käyttöä; ekologisesti järkevämpää olisi lemmikkikasvien ylläpito tai luonnoneläinten tarkkailu. Roolissa (b) eläimet voivat edistää ympäristötietoisuuden kehittymistä, herkistää lapsia ymmärtämään luonnonoloiden elämää ja arvoa ja antaa sosiaalisista konventioista suhteellisen riippumattoman väylän emootioiden ilmaisemiseen ja kehittämiseen. Ongelmana on kuitenkin se, että tämä voi antaa harhaanjohtavan käsityksen luonnosta, varsinkin sen 'pimeästä puolesta' (olemassaolon taistelu). Tätäkin tehtävää edistää paremmin villien eläinten tarkkailu luonnossa – se on jopa suurkaupungeissa helppoa varsinkin hyönteisten suhteen. Muurahaisissa riittää tutkimista ja niitä tullenee olemaan vielä saastuneemmissakin oloissa kuin nykyään.

Eläinten käyttö osa toki osa kulttuuria, muttei sisällä mitään korvaamattoman tärkeitä kulttuurisia arvoja – eläimiä voidaan pyhittää ja rakastaa ilman että niitä täy-

tyy pitää kotona. Kulttuuriselta kannalta perinteiset symbolieläimet (esim. karhu) ovat tärkeämpiä kuin kotieläimet.

Lopuksi voisi yhteenvedonomaaisesti todeta, että jos symbioottinen suhde ihmisen kanssa on myös eläimen omien intressien mukaista, sen pitämisessä lemmikkinä ei ole mitään pahaa. Useimmiten on kuitenkin vaikeaa täysin mahdollistaa lemmikkienkään lajityypillistä elämää ihmisyhteisön sisällä. Siksi eläinetiikassa perinteisesti vallinnut yksilökeskeinen näkökulma ei ole täysin riittävä eläinten hyvinvoinnin takaamiseen, vaan tulee tutkia tarkemmin niiden lajityypillistä käyttäytymistä ja pyrkiä mahdollistamaan se sopivissa sosiaalis-ekologisissa rajoissa.

Tulee myös pohtia lemmikin ympäristövaikutuksia jos sellaisen välttämättä haluaa hankkia: esimerkiksi pieni koira kuormittaa luontoa vähemmän kuin iso koira, kasvi vähemmän kuin eläin. Perusongelmaksi jää eläinetiikan klassinen dilemma: ovatko lemmikitkin lopulta orjiamme (Rousseau) vai olemmeko pelastaneet ne olemassaolon taistelulta (Hutcheson)? Haluamme toki pelastaa lampaan suden suusta, mutta loukkaammeko samalla suden oikeuksia?

Kirjallisuus:

Aaltola, Elisa: Eläinten moraalinen arvo. Tampere 2004.

Latour, Bruno: We have never been modern. New York 1993.

Vilkka, Leena: The Intrinsic Values of Nature. Amsterdam 1997.

Väyrynen, Kari: Ympäristöfilosofian historia maaäitimyytistä Marxiin. Tampere 2006.

Viitteet:

1 Etymologisesti englannin sana *domesticated* viittaa latinan *domus* – sanaan (koti). Kyseessä ovat siis kotitalouteen kuuluvat eläimet.

2 Näin vain siksi, koska sutta ei ole vielä karhun tavoin opittu hyödyntämään luontomatkailemista.

3 Meillä tosin enemmän pahan symboli. Toisin esimerkiksi intiaanien kansanperinteessä.

4 Ks. internetistä esim. www.petstation.com, www.peteducation.com. Esimerkiksi jälkimmäisen julistuksen kohta 4. sisältää hämärän viittauksen lajinomaiseen käyttäytymiseen: "We have the right to have fun. We enjoy acting like clowns now and then; don't expect us to be predictable all the time". Missään kohdin ei kuitenkaan suoraan mainita oikeutta lajinomaiseen käyttäytymiseen. Yksilökeskeinen perinne ilmenee tässäkin.

5 Vielä esimerkiksi Aaltolan tutkimus asettuu tälle yksilökeskeiselle pohjalle (Aaltola 2004, s. 250-251).

**Benazir Bhutto
Sovinto**

ISBN: 978-951-31-4314-5

TAMMI, sivuja: 416, suomentaja: Pentti Sinnemäki

Benazir Bhutton poliittinen testamentti avaa islamilaisen ja niin sanotun läntisen maailman välistä traumaattista suhdetta noin puolen toista sadan vuoden jaksolta. Bhutto esittelee virheitä, jotka ovat syntyneet lyhytnäköisen politiikan myötä ja luoneet "Frankensteinin hirviöitä". Katsaukset eri islamilaisten maiden historiaan ovat oivallisia ja valaisevia esimerkkejä. Bhutton oppineisuus ja pitkä poliittinen kokemus tekevät teoksesta varteenotettavan oppaan syvennyttäessä islamin monimuotoisuuteen ja tulevaisuuden rauhanomaisten ratkaisujen etsintään. Tunnetun Huntingtonin teorian kulttuurien väistämättömästä ajautumisesta sotaan keskenään, Bhutto tyrmää monin perustelluin argumentein, samalla kuitenkin varoittaen sen mahdollisuudesta toimia itseään toteuttavana profetiana.

Kirjan on toimittanut Benazir Bhutton kuoleman jälkeen hänen avustajansa Mark A. Siegel. Joiltakin osin toimituksessa on kiireen leima ja keskeneräisyyden tuntu. Puutteiden ei saa antaa häiritä, sillä ne ovat pakon sanelemia.

Benazir Bhutton joulukuisen (27.12.2007) salamurhan jälkeen tyytymättömyys Pakistanin presidenttiä Perwez Musharrafia vastaan kasvoi, kunnes hän joutui eroamaan. Uudeksi presidentiksi valittiin Benazir Bhutton leski Ali Zardari.

Raili Kaupin kirjoitukset 1:**Elämäkerta vuoteen 1963, varhaisia kirjoituksia, bibliografia****Koskinen, Ismo (toim.)**

ISBN (PDF) 978-951-44-7336-4 , Tampere University Press

Raili Kaupin kirjoitusten ensimmäinen osa sisältää hänen varhaisimmat säilyneet kirjoituksensa aina kouluajoista alkaen ensimmäisiin opiskeluvuosiin. Kaupin filosofiaan syventyneelle lukijalle kirjoitukset avaavat näkökulman nuoren tytön kehitykseen kirjallisuuden ystävästä alan ammattilaiseksi. Ammatin valinta johti Raili Kaupin syvälliseen filosofian harrastukseen ja kasvuksi erääksi merkittävimmistä suomalaisista filosofeista.

Erittäin merkittävä avaus sarjalle ja saa innostuksella ryhtymään myös Raili Kaupin myöhempisiin vaiheisiin.

Tuulimyllyt jauhavat sähköä. Riksgränset, Ruotsi - Norja

REETORIN KUULUSTELU

Piinapenkissä: Kikka Salmi-Zürcher

1) Kikka Salmi-Zürcher, Feldenkrais-opettaja, fysioterapeutti ja Agonin rivijäsen, mikä meitä liikuttaa?

Maapallon pyöriminen, magneettikentät, painovoima, aivot, tunne, sydän, ajatus, mielikuvitus, tavoitteet, uteliaisuus, pitkäväteisyys.

2) Filosofia ja Feldenkrais-menetelmä ne yhteen sopii. Kerro miten.

Heti kun tiedän mitä teen, voin tehdä mitä haluan.

Haluan löytää oman sensomotorisen kuvani, joka on identtinen kuva sen kanssa, jonka näen peilissä, samoin kuin haluan sen peilissä näkemäni kuvan olevan identtinen oman sensomotorisen kuvani kanssa. Feldenkraismenetelmän tavoite on löytää oma itsensä, piilotetut ja unohtuneet voimavarat, mielikuvitus ja herättää seikkailun halu omaan itseensä ja sitä ympäröivään maailmaan.

Kohtaanko minkä tahansa, ilon, surun, haasteen, tylsyyden, epävarmuuden, laiskottelunhalun tms, niin pysyn tietoisesti voimakkaana omana itsenäni, minä kannan vastuun itsestäni ja teostani.

Minä tiedän kuka ja mikä olen ja seison omilla jaloillani.

3) René Descartes on kirjoittanut kirjan Mielenliikutukset (1649). Pureksi meille kirjan monimerkityksellistä otsikkoa.

Eräänä kuumana kesäpäivänä, sisällä lämpötila kohosi neljäänkymmeneen asteeseen, lähetti laboratorion eräs kone meille työntekijöille kirjeen, jossa luki: ”minulla on liian kuuma, ole hyvä ja sammuta minut!”. Me sammutimme koneen ja sillä alkoi kuumuustauko. Me ihmiset olimme kateellisia sille. Olimme myös huvittuneita siitä, että sieluton kone osaa pitää puolensa. Me jatkoimme työtämme, mutta ilman iloa, koska olimme heikompia kuin se kone.

Mistä tiesin, että jatkoin työn tekoa ilotta? Kehoni tarpeellinen jännitystila putosi kellariin, liikkuminen oli raskasta, elotonta, tylsää, ilman päämäärää. En viitsinyt ajatella mitään. En ollut mitenkään enempää kiinnostunut maailmasta ympärilläni, kuka sanoi mitä, kenet kohtasin. En innostunut mistään. Minullakin oli kuuma. Olin oikeastaan pettynyt.

Miksi en pysty hallitsemaan itseäni erilaisissa mielen tiloissa? - Olen rakastunut: jo pelkästä ajatuksesta perhoset lentävät mahassani, pulssi kohoaa, kiihdyn. - Olen vihainen: huudan mielessäni, pulssi kohoaa, kiihdyn. - Jännitän jotain: puren hampaani yhteen, hengitän pintapuolisesti ja katkonaisesti, hikoan, pulssi nousee, kiihdyn.

Kumpaa hormonia olisi parempi tuottaa: onnen hormonia vai kortisonia? Kumpi näistä pelastaa minut tästä tilasta? Kuinka saan itseni rauhoittumaan? Ei liikaa vaan tarpeeksi. Entä jos liikutan itseäni, mitä tapahtuu silloin minussa?

Olen menossa elämäni treffeille. Jo ajatus siitä saa minut kevyeksi, hermostuneeksi, epävarmaksi, hikoilen, pulssi kiihtyy mutta minun liikkuminen on kevyttä, melkein lennän. Verrattuna siihen, kun olin menossa ensimmäiseen työpaikkahaastatteluun. Olin hermostunut, tunsin itseni epävarmaksi, hikoilin, pulssi kiihtyi kiihtymistään, suuta kuivasi, liikkumiseni oli hapertelevaa. Järkeni sanoo, rauhoitu. Minä sanon itselleni, rauhoitu. Mutta mitä teen, kun en tiedä kuinka rauhoittua. Minä en hallitse juuri nyt itseäni.

4) Kun häntä heiluttaa koira, mitä ihmettä tapahtuu?

Koira yllättyy, se ei ymmärrä heti, mitä sille tapahtuu. Se on vihainen hännälle, se haluaa rankaista sitä. Mutta rankaisemisen kestäessä, tapahtumasta tulee leikki, hyvin usein piirileikki tai ”ota minut kiinni” leikki. Koira alkaa nauttia leikeistä. Usein se liioittelee kunnes sille tulee paha olo tai se on täysin uupunut. Koira saa levätä silloin, sen ei tarvitse jatkaa töiden tekemistä tai sillä ei ole välttämättä muita velvollisuuksia, jotka ovat tärkeimpiä kuin lepo, sen mielestä.

5) Entä kun keho heiluttaa mieltä?

Ajatukset lähtevät liikkeelle, alussa hyppien asiasta toiseen edes takaisin, jopa kaoottisesti. Pulssi kohoaa, veri alkaa kiertää tuntuvasti, verenpaine kohoaa, onnen hormonit alkavat vaikuttaa, joskus kortisoni jarruttaa onnen hormonien toimintaa, mutta onneksi ei aina. Kuitenkin liika onnen hormonin tuotanto voi ajaa minut huumaan enkä tiedosta

enää todellisuutta. Kadotan tietoisuuden, tilanteesta voi tulla vaarallinen, jos en herää ajoissa, jos kortisoni ei ala vaikuttaa.

6) Kohtaat hymyilevän ihmisen, mitä huomaat?

Minäkin hymyilen.

7) Kumpi on ennen, keho vai mieli?

Mieli.

8) Miten mieli on olemassa ennen kehoa?

Hedelmöityksessä lapsi itse päättää, haluaako tulla maailmaan. Sen jälkeen alkaa kehon kehitys.

9) Miksi aikuinen usein hylkii lasta itsessään?

Aikuinen tuntee itsensä hyvin epävarmaksi huomattaessaan omaavansa itsessään lapsen. Hän ei tiedä sillä hetkellä kuinka käyttäytyä, mitä muut ajattelevat hänestä ja mitä sitten seuraa.

10) Mutta; miten olla maailmassa?

Liikkeessä omin energia-voimavaroin.

11) Mikään ei ole sitten enää toisin, kun olen kohdannut maailman. Vaikutanko siis myös sinun elämääsi?

Minä olen toisin, kun olen kohdannut maailman; voin vaikuttaa sinun elämässäsi mutta se on sinun valintasi, salitko minun vaikuttavan elämääsi.

12) Onko mielikuvitus pakoa kehosta? Tai sijaitseeko mielikuvitus kehossa?

Mielikuvitus on meissä sisällä ja se yhdistää kehon minun sisäisen itseni kanssani.

13) Pelkäävä keho ottaa yhä vähemmän tilaa. Miten rohkaista itseään?

Kantapäät maahan.

14) Liikkeen kokemus on aina uusi ja avartava. Siispä rutiineja haastamaan!

Rutiineja haastamaan, ja ajaudun heikoille jälle. Jos olen oikealla tavalla rohkea, pääsen kantavalle jälle.

15) Kun kaadun – kävelinpä, laskettelinpa, juoksinpa – katson häpeillen ympärilleni. Eikö kompuroiminen kerro kuitenkin rajojen koettelusta, toisin tekemisestä, rohkeudesta kohdata haasteita.

Kaatuminen on rangaistus tehdystä virheestä – kompuroin ja kaaduin. Koska olen aikuinen, häpeän virheen tekemistä yleisellä paikalla ja sitä, että minua rangaistaan siitä julkisesti.

Virheet ovat tärkeitä elämässä. Heti kun tiedostan tehneeni virheen, oli se sitten kaatuminen tai jotain muuta, niin minulla on mahdollisuus muuttaa suoritustapa, minun maailmani avartuu.

16) Täydennä seuraava lause: Lapsi on maailman luovin liikkuja, koska...

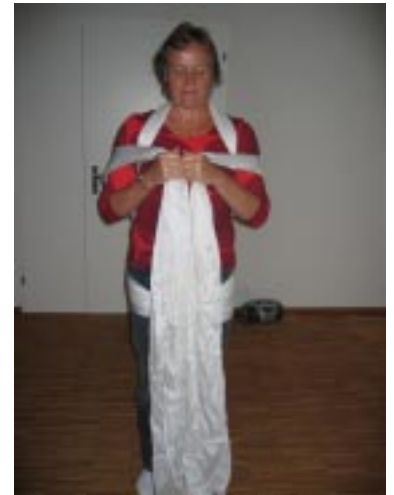
... se elää oman uteliaisuutensa.

17) Jokin liikuttaa mieltäni, ja silloin tunnen. Mitä sinä tunnet juuri nyt, ja ennen kaikkea, miten tunnet tämän?

Mielihyvää miettimisen ilosta, minulla on kevyt olo, olen hereillä, hymyilen.

19) Anna meille yksinkertainen päivittäin toteutettava ohje voidaksemme hyvin.

Uudelleen: kantapäät maahan.

MUSIIKKI JA POHJOISUUS: KAKSI LÄHTÖKOHTAA ASUBJEKTIIVISUUDEN FILOSOFIAAN	JUHA TORVINEN	4
AJATUKSIA MUSIIKISTA JA TAITEESTA	ESA TIKKALA	8
MUSIIKKI- JA KIRJAPÄIVÄKIRJASTANI	KARI WESTER	10
MUSIIKKI JA YHTEISKUNTA	SAM KRAUSE	12
ELOKUVA THERE WILL BE BLOOD JA ZIZEK	JANI VÄISÄNEN	14
MITÄ VIKAA ON FLORIDASSA?	PETRI KOIKKALAINEN	17
YMPÄRISTÖETIIKKA ERÄTIELLÄ	TIMO HELLE	22
YMPÄRISTÖETIIKKA JA ELÄINTEN OIKEUDET	KARI VÄYRYNEN	25
REETORIN KUULUSTELU TENTISSÄ KIKKA SALMI-ZÜRCHER		30

